

ΑΓΙΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ
ΙΕΡΟΚΗΡΥΚΑΣ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΗΣ
ΤΟΥ «ΚΕΚΡΥΜΜΕΝΟΥ ΒΑΘΟΥΣ» ΤΗΣ ΓΡΑΦΗΣ*

ΥΠΟ
ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ,
Καθηγητού στην Θεολογική Σχολή του Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Ἵς ἐρμηνευτῆς ὁ Χρυσόστομος:

α) διήρουνε κι ἐμπλούτισε (μὲ τὴν Ἀκολουθία) τὴν ἱστορικο-γραμματικὴ μέθοδο τῆς ἀντιοχειανῆς σχολῆς, παραμερίζοντας τὴν μονομέρεια καὶ θεραπεύοντας τὶς ἀδυναμίες τῆς

β) πέτυχε μεγαλοφυῆ συνδυασμὸ λεπτολόγου ἐξηγητικῆς ἔρευνας, οἰκοδομητικοῦ κηρύγματος καὶ θεολογικῶν - δογματικῶν ἀναλύσεων

γ) καὶ προπαντὸς κατέδειξε ὅτι στὸ «κεκρυμμένον βάθος» βιβλικῶν χωρίων, στὴν ἀλήθειά τους, φθάνει ὁ ἐρμηνευτῆς μὲ τὸν φωτισμὸ τοῦ ἁγ. Πνεύματος.

Ὁ Ἀναγνώστης ἐρμηνευτῆς καὶ τὸ πλαίσιο τοῦ ἔργου του.

Τὸ μέγιστο μέρος τῶν κειμένων τοῦ Χρυσοστόμου λέχθηκε ὡς Ὀμιλία ἢ κατηχητικὴ διδασκαλία, οἱ ὁποῖες ἀφετηρία καὶ θεμέλιο εἶχαν μεμονωμένο βιβλικὸ χωρίο ἢ ὀλόκληρο βιβλίον τῆς Γραφῆς, ποὺ τὸ ἐρμήνευαν σὲ συνέχειες πολυάριθμες, μέχρι καὶ ἐνενήντα. Βάση τῆς ἐρμηνείας του αὐτῆς ἀποτελοῦσε γιὰ ὅλη τὴν Γραφή τὸ κείμενο τοῦ Λουκιανοῦ.

Ὁ μέγιστος ἀριθμὸς συνεχῶν ἐρμηνευτικῶν Ὀμιλιῶν προϋποθέτει τὸν Χρυσόστομο διδάσκοντα καὶ πέρα ἀπὸ τὶς λειτουργικὲς συνάξεις. Ἡ ἔρευνα ὀδηγεῖται στὴν ἄποψη ὅτι ἀπὸ τὸ 390 περίπου ἐρμήνευε βιβλικά κείμενα, μὲ τρόπο συστηματικότερο καὶ θεολογικότερο, σὲ εἰδικὲς ἐξωλειτουργικὲς συνάξεις (M. - L. Guillaumin), μὲ τὴν εὐθύνη φυσικὰ τῆς Ἐκκλησίας.

Τὸ ἔργο, νομίζουμε, αὐτὸ ἄρχισε ὁ Χρυσόστομος δέκα μὲ δώδεκα ἔτη ἐνωρίτερα. Στὸ συμπέρασμα τοῦτο καταλήγουμε μὲ τὴν βοήθεια παράλληλου φαινομένου καὶ ἀξιολογώντας ἓνα λίγο παλαιότερο

* Τὸ παρὸν ἄρθρο ἀποτελεῖ μέρος εὐρύτερης μελέτης γιὰ τὸν ἱερὸ Χρυσόστομο.

κείμενο, την *Ἐπιστολή 11* τοῦ Γρηγορίου Θεολόγου πρὸς τὸν Γρηγόριο Νύσσης (*PG 37, 41*). Ἐκεῖ ὁ δεύτερος κατηγορεῖται, διότι ἐγκατέλειψε (πρὶν ἀπὸ τὸ 371) τὴν ἀνάγνωση τῶν Γραφῶν (τις ὁποῖες «*ὑπανεγίνωσκε ποτε τῷ λαῷ*») καὶ ἀφοσιώθηκε στὸ ἔργο τοῦ ρήτορα. Ὁ Γρηγόριος Νύσσης, δηλαδή, γιὰ ν' ἀσκῆσει τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ρήτορα, ὀφείλε νὰ παύσει νὰ ἐπιτελεῖ τὸ ἔργο τοῦ «*ἀναγνώστη*» τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ ἔργο αὐτὸ ἐπιτελοῦσε πρὶν ἀκόμα γίνεи διάκονος ἢ πρεσβύτερος. Αἰτία γιὰ τὴν ἀπόφαση τοῦ Γρηγορίου δὲν μποροῦσε νὰ εἶναι παρὰ ἡ πολύωρη ἀπασχόλησή του ὡς «*ἀναγνώστη*». Ἐπομένως, ὁ ἀναγνώστης δὲν ἦταν ἀπλὰ ἐκεῖνος ποὺ διάβαζε τὰ βιβλικὰ ἀναγνώσματα ἢ ποὺ ἔψελνε στὸν ναό, ἀλλὰ κάποιος ποὺ «*ὑπανεγίνωσκε*», δηλαδή ποὺ δίδασκε, ποὺ ὑπομνημάτιζε, στὸν λαὸ τὰ ἀναγιγνωσκόμενα. Μόνο αὐτὸ τὸ ἔργο, ἐφόσον γίνεται τακτικὰ καὶ ὑπεύθυνα, ἀπαιτεῖ χρόνο πολὺ, ποὺ δὲν ἀφήνει περιθώρια γιὰ θύραθεν ἐπαγγελματικὴ ἐνασχόληση. Γι' αὐτὸ καὶ στὶς «*Διαταγὰς Ἀποστόλων*», ποὺ μάλιστα συνδέονται στενὰ μὲ τὴν Ἐκκλησία τῆς Ἀντιόχειας, ὑπάρχει εἰδικὴ *Εὐχὴ* χειροθεσίας Ἀναγνώστη, γιὰ τὸν ὁποῖο ζητᾶει ὁ χειροθετῶν «*Πνεῦμα προφητικόν*», ἐνῶ ἀκόμη πάρακαλεῖ: «*σοφίσον τὸν δουλόν σου καὶ δὸς αὐτῷ ἀκατάγνωστον διανύσαντα τὸ ἐγχειρισθὲν αὐτῷ ἔργον*» (*Βιβλίον Η'* 22). Αὐτὰ προϋποθέτουν ὄχι ἀπλῶς «*διαβαστὴ*» τῶν Γραφῶν ἀλλὰ καὶ ἐξηγητὴ. Ὁ ἀπλὸς διαβαστὴς ἢ ψάλτης χρειάζεται νὰ γνωρίζεи ἀνάγνωση, νὰ ἔχει ὀρθοφωνία καὶ ὠραία φωνή· δὲν χρειάζεται προφητικὸ πνεῦμα καὶ θεία σοφία, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀπαραίτητα στὸν ἐξηγητὴ-ἐρμηνευτὴ τῶν *Γραφῶν*. Στὶς «*Διαταγὰς Ἀποστόλων*» μάλιστα (*Η'* 32) βεβαιώνεται τὸ γεγονός, ὅτι διδασκτικὸ ἔργο ἐπιτελοῦσε ἀκόμα καὶ «*λαϊκός*», ἐφόσον ἦταν «*ἔμπειρος τοῦ λόγου*».

Ὅρισμένες φράσεις τοῦ Χρυσοστόμου προϋποθέτουν τὴν «ἀνάγνωση» καὶ τὸ «ἀναγινώσκειν» ὡς ἔργο ἐρμηνείας καὶ ἐξηγήσεως τῶν Γραφῶν, ἀφοῦ ἡ ἀνάγνωση συνδυάζεται μὲ τὴν κατανόηση τῆς ἀκολουθίας», τῆς συνάφειας δηλαδή καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἱεροῦ συγγραφέα.

«*Ἴνα δὲ καὶ σαφέστερον ὁ λέγω ποιήσω, αὐτῆς ἀναγνώσομαι τῆς περικοπῆς ἀκολουθίαν*» («*Περὶ ἀκαταλήπτου Β'*» 6: *PG 48, 716*. Βλ. καὶ *PG 59, 207*).

Ἀποκαλυπτικότερο εἶναι χωρίο Ὁμιλίας τοῦ Χρυσοστόμου εἰς τὴν *Πρὸς Ἑβραίους*. Ἐκεῖ «*ἀναγνώστης*» εἶναι αὐτὸς ποὺ διαβάσει βέβαια τὸ βιβλικὸ κείμενο, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ αὐτὸς ποὺ «*λέγει*», ποὺ ἐξηγεῖ, ὥστε νὰ κατανοοῦνται τὰ «*ἐγκείμενα*», τὰ ἀναφερόμενα στὸ κείμενο. Ἀκόμα περισσότερο, ὁ «*ἀναγνώστης*» μὲ ὅσα «*λέγει*»

διδάσκει τοὺς ἀκροατὲς τὴν «αἰτίαν», ἔνεκα τῆς ὁποίας γράφηκαν καὶ τὸ πρόσωπο ποὺ ἔγραψε αὐτὰ ποὺ διαβάστηκαν ἀπὸ τὸ βιβλικὸ κείμενο. Αὐτὰ ὁμῶς ὅλα προϋποθέτουν σαφῶς ἐξηγητικὴ ἐρμηνευτικὴ διαδικασία ποὺ ἀποτελοῦσε ἔργο τοῦ Ἁναγνώστη.

«Ἄρ' οὖν ἴστε ποῦ ταῦτα ἐγκείται; Οὐκ ἔγωγε οἶμαι, πλὴν ὀλίγων. Καίτοι καθ' ἐκάστην ἑβδομάδα δις ἢ τρις ταῦτα ἀναγινώσκεται. Καὶ ἀνελθὼν ὁ ἀναγνώστης λέγει πρῶτον τὸ βιβλίον τίνος ἐστὶ, τοῦ δεῖνος τυχὸν προφήτου ἢ ἀποστόλου ἢ εὐαγγελιστοῦ. Καὶ τότε λέγει ἅ λέγει, ὥστε εὐσημότερα ὑμῖν εἶναι καὶ μὴ μόνον τὰ ἐγγεμένα εἰδέναι, ἀλλὰ καὶ τὴν αἰτίαν τῶν γεγραμμένων καὶ τίς ταῦτα εἴρηκεν» (Εἰς Ἐβρ., «Ὁμιλ. Η'» 4: PG 63, 75).

Ἡ ἔρευνα δὲν ἐπρόσεξε μία λεπτομέρεια ἰδιαίτερης γιὰ τὸ θέμα σημασίας. Ὁ Παλλάδιος Ἐλενουπόλεως, πληροφορώντας ὅτι ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος χειροτονήθηκε πρεσβύτερος ἕξι ἔτη («*δύο πρὸς τοῖς τρισὶν ἔτεσι*») μετὰ τὴν εἰς διάκονο χειροτονία του τὸ 380 μὲ 381, σημειώνει ὅτι τὸν Ἰωάννη, «*ἤδη*», πρὶν λάβει τὴν ἱερωσύνη, γνώριζαν οἱ πιστοὶ («*οἱ λαοὶ*») ἀπὸ τὴν διδακτικὴ του ἐπιτυχία, τῆς «*διδασκαλικῆς αὐτοῦ ἀρετῆς διαλαμπύσεως*»: (PG 47, 19). Ἄρα δίδασκε κι ἐξηγοῦσε τὶς Γραφῆς τουλάχιστον ἀπὸ τὸ 380/381, ὅταν ἦταν διάκονος. Ἄλλωστε ὁ ἴδιος ὁ Χρυσόστομος καταφάσκει ἔμμεσα (στὴν ΣΤ' 3 Ὁμιλία του σὶς *Πράξεις*) τὸ διδακτικὸ ἔργο τοῦ διακόνου (PG 60, 325).

Γνωρίζουμε ὅτι καὶ ὁ Χρυσόστομος χειροθετήθηκε ἀναγνώστης τὸ 371, ἀλλὰ τὸ ἐπόμενο ἔτος ἔφυγε γιὰ νὰ ἀσκητέψει. Ἐπέστρεψε στὴν Ἀντιόχεια τὸ 378. Τότε πρέπει νὰ ἄρχισε συστηματικὰ τὴν ἐκτέλεση τῶν καθηκόντων του ὡς ἀναγνώστη, δηλαδὴ τὸ ἔργο τῆς ἐρμηνείας τῶν Γραφῶν ἢ τῆς διδασκαλίας γενικὰ. Στὰ ἔτη φοιτήσεώς του στὸ Ἀσκητήριον - (σχολή) τοῦ ἐρμηνευτῆ Ἀντιοχεῖα Διοδώρου καὶ στὰ ἕξι ἔτη ποὺ ἔζησε ὡς μοναχὸς καὶ ἀναχωρητὴς κατόρθωσε ν' ἀποκτήσει ἐντυπωσιακὰ εὐρεία καὶ βαθεῖα γνώση τῆς Γραφῆς, τὴν ὁποία διὰ βίου πλέον θὰ ἐρμηνεύει σιτοὺς πιστοῦς.

Πρέπει ἀκόμα νὰ ἐπισημάνουμε ὅτι, παρακολουθώντας τὴν πνευματικὴ πορεία τοῦ Χρυσόστομου στὴν ἐποχὴ καὶ στὸ ἀντιοχειανὸ περιβάλλον, θεωροῦμε βέβαιη τὴν σχέση τῆς ἐρμηνευτικῆς του μεθόδου πρὸς τὴν πορεία αὐτή. Τὸ κορύφωμα τῆς ἐρμηνευτικῆς του ἀποτελεῖ ἡ ἀναζήτησις καὶ εὕρεσις τοῦ βάθους, ποὺ κρύβεται σὶς βιβλικὲς λέξεις καὶ στὸ ὁποῖο ἀνάγεται ὁ ἐρμηνευτὴς μὲ τὸν φωτισμὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἡ παιδεία ὁμῶς καὶ οἱ σπουδῆς τοῦ Χρυσόστομου προϋποθέτουν ἄλλα δεδομένα. Προϋποθέτουν δηλαδὴ τὴν αὐστηρὴ ἱστοριογραφικὴ ἐρμηνεία τῶν ἐθνικῶν, ποὺ προσαρμοσμένη ὀργάνωσε ὁ

πολὺς Διόδωρος Ταρσοῦ, κυρίαρχη μορφή τῆς ἀντιοχειανῆς σχολῆς καὶ δάσκαλος τοῦ Χρυσοστόμου. Πῶς ὁ τελευταῖος, μαθητῆς καὶ θαυμαστῆς τοῦ Διοδώρου, ἄλλαξε τὴν κατεύθυνση στὴν ἀπόλυτα στέρεη γιὰ τὸν χῶρο ἀντιοχειανῆ ἐρμηνευτικῆ;

Τὰ γεγονότα δικαιολογοῦν μία ἐξήγηση: Ὁ Χρυσόστομος, ἐνθουσιασμένος ἀπὸ τὸν ἐντυπωσιακὸ Διόδωρο, σπούδασε στὸ «*Ἀσκητήριο*», μελέτησε καλὰ τὴν ἐρμηνευτικὴ πού ἐκεῖ ἐφαρμοζόταν, ἀλλὰ στὸ βάθος τοῦ ἐνωθε κάποιον κενό. Ὡς Ἀναγνώστης, τὸ 371, ὅταν ἄρχισε νὰ ἐρμηνεύει τὴν Γραφή, συνειδητοποίησε βαθύτερα τὸ κενό, τὸ ἀνικανοποίητο καὶ τὶς ἀμφιβολίες του. Καὶ μόλις, τὸ 372, πέθανε ἡ μητέρα του Ἀνθοῦσα, ἐγκατέλειψε τὴν κοινωνία καὶ τὸ διδακτικὸ του ἔργο, ἀναζητώντας πλήρωση τοῦ ἐσωτερικοῦ κενοῦ, ἀπάντηση στὶς ἀμφιβολίες του. Ἔτσι, ἔφυγε γιὰ τὰ ἀσκητήρια καὶ τὰ ἐρημητήρια, ὅπου ἔζησε ἀσκητικὰ ἕξι ὀλόκληρα χρόνια. Ἐκεῖ προσευχότανε τόσο καὶ μελετοῦσε τόσο τὴν Γραφή, ὥστε τοῦ χαρίστηκε αὐτὸ πού ζητοῦσε. Ξεπέρασε τὸν ἀσφυκτικὸ κλοιὸ τῆς ἱστοριογραφηματικῆς ἐρμηνείας καὶ ὀδηγήθηκε σὲ μία ἄλλη τακτικὴ, στὴν ἀναζήτηση τοῦ βάθους τῆς ἀλήθειας κάτω ἀπὸ τὸ γράμμα, ὅπως εἶχε ὑποδείξει ὁ Μέγας Ἀθανάσιος καὶ εἶχαν μερικὰ ἐφαρμόσει οἱ Καππαδόκες θεολόγοι. Ἔτσι ὁ ἱερός Χρυσόστομος ἀπέκλεισε τὶς ἀκρότητες τῆς ἀντιοχειανῆς ἐρμηνευτικῆς – ὅπως αὐτονόητα καὶ τῆς ἀλεξανδρινῆς – καὶ ὀργάνωσε καὶ ἐπέβαλε ὀριστικὰ τὴν ἐρμηνευτικὴ, πού θὰ ἀποτελέσει τὴν ἐρμηνευτικὴ τῆς Ἐκκλησίας.

Τὸ ἐρμηνευτικὸ του ἔργο ἄρχισε, ὑποθέτουμε, πρῶτα σὲ εἰδικὲς ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία ὀργανωμένες συνάξεις κι ἔπειτα, ὅταν προπαντὸς θὰ χειροτονηθεῖ, τὸ 386, πρεσβύτερος, στὸ πλαίσιο καὶ τῶν λειτουργικῶν συνάξεων.

Οἱ συνάξεις αὐτὲς ἦταν πυκνές, δύο ἢ τρεῖς καὶ τέσσερες φορὲς τὴν ἐβδομάδα (*PG* 60, 391). Εἶχε, λοιπόν, ὁ Χρυσόστομος τὴν δυνατότητα καὶ τὴν ὑποχρέωση νὰ ἐρμηνεύει στὸν ναὸ τὴν Γραφή. Γι' αὐτὸ τὸ ἐρμηνευτικὸ του ἔργο ἀφ' ἐνὸς μὲν πῆρε τὴν μορφή *Ὁμιλίας* ἐκκλησιαστικῆς, τὴν ὁποία ὁ ἴδιος χαρακτηρίζει ἐνίοτε «*διάλεξις*» (*PG* 57, 31), ἀφ' ἐτέρου δὲ μέρος τῆς *Ὁμιλίας*, περὶ τοῦ ἑνα τρίτου ἢ κατὰ περίπτωσιν περισσότερο, εἶχε σκοπὸ ἀποκλειστικὰ πρακτικοοικοδομητικὸ καὶ παραινετικὸ. Τὸ τελευταῖο τοῦτο ἀνταποκρινόταν ἀπόλυτα στὴν αὐτοσυνειδησία τοῦ Χρυσοστόμου ὡς δασκάλου καὶ ποιμένα, πού φροντίζει μὲ αὐστηρότητα κι ἐκτιμᾷ μὲ ἀγάπη τοὺς μαθητὲς καὶ τὸ ποίμνιό του. Ἄλλωστε, ἡ ἐρμηνεία τῆς Γραφῆς, ἀκόμα καὶ ὅταν γινόταν σχολαστικὴ, σκοπὸ μόνον εἶχε νὰ διδάξει τὰ δόγματα καὶ νὰ διορθῶσει τὸ ἦθος τῶν ἀνθρώπων, προϋπόθεση διττὴ καὶ ἀπόλυτη γιὰ

τὴν σωτηρία, ὅπως δηλώνεται σ' ἓνα κείμενό του, ποῦ μοιάζει κυριολεκτικὰ μὲ ὕμνο στὴν Γραφή:

«Ὡς ἡδίστη ἡ τῶν Γραφῶν ἀνάγνωσις ... μάλιστα ὅταν γνῶσις τῆ ἀναγνώσει πρόσκειται. ... Γραφῶν δὲ γνῶσις τειχίζει τὴν διάνοιαν, καθαίρει τὸ συνειδός, ἀνασπᾶ τὰ ἀνελεύθερα πάθη, φυτεύει τὴν ἀρετὴν, μετάρσιον ποιεῖ τὸν λογισμόν... πρὸς αὐτὸν μετοικίζει τὸν οὐρανόν ... πᾶν ὅπερ ἂν εἴπη τις ἀγαθὸν εἰς τὴν τῶν ἀκροατῶν ἐποικίζει διάνοιαν» («Ἐν τῷ ναῶ τῆς Ἁγ. Εἰρήνης» 1: PG 63, 485).

Στὸν Χρυσόστομο ἡ γνῶσις τῆς Γραφῆς ἀποτελεῖ τὸ πλεόν ἐράσσιμο ἐντρύφημα καὶ τὴν βιώνει ὡς κάτι γλυκύτερο καὶ ἀπὸ τὸν ὠραιότερο «λειμώνα» καὶ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν παράδεισο (PG 52, 397-398). Ἀπολαμβάνει τέρψη στὴν Γραφή, ἐνῶ ἐξαίρει τὴν χρησιμότητά της γιὰ τὴν «διάνοιαν» τοῦ ἀνθρώπου, τὴν κάθαρση τοῦ «συνειδότης», τὸ φῦτευμα τῆς ἀρετῆς καὶ τὴν εἰσοίκηση παντὸς ἀγαθοῦ στὸν νοῦ καὶ τὴν καρδιά. Ἀντίθετα, ἡ ἄγνοια τῆς Γραφῆς ἀποτελεῖ τὸ χειρίστο κακό, ποῦ γεννᾶ κακοδοξίες, αἰρέσεις, ἀνήθικο βίο, πολέμους, ἐγκλήματα.

«Τοῦτο πάντων αἴτιον τῶν κακῶν, τὸ μὴ εἰδέναι τὰς Γραφάς. Χωρὶς ὄπλων εἰς πόλεμον βαδίζομεν. καὶ πῶς ἔδει σωθῆναι;» (Εἰς Κολ., «Ὁμιλ. Θ'» 1: PG 62, 361).

Ἡ ΠΔ ὡς Ἐπιστολὴ Θεοῦ πρὸς τὸν αὐτοεξόριστο ἄνθρωπο.

Γνωρίζει ὅμως ὁ Χρυσόστομος ὅτι ὁ Θεὸς δὲν ἔδωσε ἀπὸ «τὴν ἀρχὴν» στὸν ἄνθρωπο τὴν Γραφή, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ δηλαδὴ τῆς δημιουργίας του. Καὶ αὐτὸ διότι ἀρχικὰ ὁ Θεὸς ὄχι «διὰ γραμμάτων, ἀλλὰ διὰ πραγμάτων», «διὰ τῆς κτίσεως» δηλαδὴ, δίδασκε τὸν ἄνθρωπο (PG 49,105), μὲ τὸν ὁποῖο μάλιστα συνομιλοῦσε, ἐφόσον ὁ ἄνθρωπος εἶχε «καθαρὰν τὴν διάνοιαν». Ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὸν Θεό, τὸν ὁποῖο πλεόν οὔτε ἔβλεπε οὔτε ἀναγνώριζε, ὁ Θεὸς τοῦ ἔστειλε μὲ τὸν Μωϋσῆ «γράμματα» στὴν ἐξορία:

«Παρὰ μὲν οὖν τὴν ἀρχὴν, δι' ἑαυτοῦ τοῖς ἀνθρώποις ὁ Θεὸς ὠμίλει, ὡς ἀνθρώποις ἀκοῦσαι δυνατόν... Ἐπειδὴ δὲ πρὸς κακίαν ἢ φύσις ἡμῶν ἀπέκλινε καὶ καθάπερ εἰς ὑπεροχίαν τινὰ μακρὰν ἑαυτὴν διέστησε ... καθάπερ ἐν μακρᾷ καθεστῶσιν ἀποδημία, γράμματα πέμπει, ὥσπερ διὰ τινος ἐπιστολῆς τὴν παλαιὰν πρὸς ἡμᾶς ἀνανεούμενος φιλίαν. Καὶ τὰ μὲν γράμματα ταῦτα ἐπεμψεν ὁ Θεός, ἐκόμισε δὲ ὁ Μωυσῆς» (Εἰς Γέν., «Ὁμιλ. Α'» 2: PG 54, 582).

Ἡ ΠΔ, λοιπόν, ἀποτελεῖ κίνηση τοῦ Θεοῦ μὲ ἀφορμὴ τὴν πτώση,

για να καλύψει μερικὰ τὴν ἀπώλεια τῆς κοινωνίας τοῦ ἀνθρώπου μετὸν Θεοῦ, τὴν ἀπουσία τῆς θείας χάριτος (PG 57, 13-15). Ἄλλὰ καὶ πάλι, τὸ γεγονός τῆς ΠΔ δὲν ὑποκαθιστᾷ ὅλη τὴν ἀπώλεια. Ὁ νόμος τῆς ΠΔ ἀποτελεῖ τὸν «τύπο» καὶ ὄχι τὴν «ἀλήθεια», εἶναι «πνευματικός», «ἀλλ' οὐ Πνεῦμα παρείχε». Στὴν προσπάθειά του ὁ Χρυσόστομος νὰ κατανοήσει τὴν διαφορὰ μεταξὺ Π καὶ ΚΔ ἐπισημαίνει καὶ ὅτι στὴν πρώτη ὁ προφήτης Μωϋσῆς μεταφέρει τὰ «γράμματα», τὸν Νόμο τοῦ Θεοῦ, στὸν μακρυσμένο ἀπὸ τὸν Θεοῦ ἄνθρωπο. Ἄλλὰ ὁ προφήτης δὲν μεταφέρει καὶ ἅγιο Πνεῦμα:

«Πνευματικὸς μὲν (= ὁ νόμος τῆς ΠΔ), ἀλλ' οὐ πνεῦμα παρείχεν' οὐ γὰρ πνεῦμα ἐκόμισε Μωϋσῆς, ἀλλὰ γράμματα... Ἡμεῖς δὲ ἐπιστεύθημεν πνεῦμα διδόναι ... Γράμμα δὲ ἐνταῦθα τὸν νόμον φησὶν (= ὁ Παῦλος), τὸν κολάζοντα τοὺς πλημμελοῦντας, πνεῦμα δὲ τὴν χάριν τὴν διὰ τοῦ βαπτίσματος τοὺς ὑπὸ τῶν ἁμαρτιῶν νεκρωθέντας ζωοποιούσαν» (Εἰς Β' Κορ., «Ὁμιλ. ΣΤ'» 2: PG 61, 458).

Στὴν ΚΔ, ἀντίθετα, δὲν ἔχουμε Διαθήκη «ἐν γράμμασιν», «ἀλλ' ἐν καρδίαις». Οἱ Ἀπόστολοι δηλαδὴ δέχτηκαν τὸ ἴδιο τὸ ἅγιο Πνεῦμα στὴν καρδιά τους, ὄχι κάποιον «γραπτό» νόμο. Καὶ γιὰ θεμελίωση αὐτοῦ παραπέμπει μεταξὺ ἄλλων ὁ Χρυσόστομος στὸ Ἰωάν. 14,26, ὅπου ὁ Κύριος ὑπόσχεται στοὺς μαθητές του ὅτι θὰ ἔλθει τὸ ἅγιο Πνεῦμα καὶ θὰ τοὺς «ὑπομνήσει» καὶ θὰ τοὺς «διδάξει», θὰ τοὺς ἀποκαλύψει, δηλαδή, τὴν ἀλήθεια. Ἡ «ζωοποιούσα» χάρις καὶ ἡ ὀριστική καὶ αὐθεντική ἐπαναεπικοινωνία μετὸν Θεοῦ γίνεται μετὴν ΚΔ, ἐνῶ ὁ νόμος τῆς ΠΔ εἶναι κυρίως ὁ «κολάζων τὸν πλημμελοῦντα», ὁ τιμωρός. Γι' αὐτὸ ἡ ΠΔ θεωρεῖται γηρασμένη καὶ μὴ «χρήσιμος», μετὴν ἔννοια ὅτι πλέον δὲν ἐπαρκεῖ, ἔχει ἐλλείψεις, «ἐλαττώματα», ὄχι βέβαια ὅτι ὀδηγεῖ στὸ κακό.

«Ὁν προσταγμάτων εἰσάγει διαφορὰν, ἀλλὰ τὸν τρόπον τῆς δόσεως δείκνυσιν. Οὐκ ἐτι γὰρ ἐν γράμμασι, φησὶν, ἔσται ἡ διαθήκη (= ἡ ΚΔ), ἀλλ' ἐν καρδίαις. Δειξάτω τοίνυν τοῦτο γενόμενόν ποτὲ ὁ ἰουδαῖος' ἀλ' οὐκ ἂν εὔροι... Ἐγὼ δὲ δείκνυμι τοὺς ἀποστόλους μὴδὲν παραλαβόντας γραπτὸν, ἀλλ' ἐν ταῖς καρδίαις δεξαμένους διὰ Πνεύματος ἁγίου ... Ὡστε καὶ διαθήκην καινὴν καλῶς εἶπεν, ἵνα δεῖξῃ ὅτι παλαιὰ γέγονεν ἡ διαθήκη ἐκεῖνη, κατὰ τὸ μηδένα δοῦναι καρπὸν ... Οὐκ ἄρα ἀπλῶς κατέπαυσεν ἡ καινὴ τὴν παλαιάν, ἀλλ' ὡς γεγηρακυῖαν, ὡς οὐ χρησίμην ... οὐχ ὡς ἐγκλημάτων δεῖξαι ὑπεύθυνον (= τὴν ΠΔ), ἀλλ' ὡς οὐκ ἀρκοῦσαν...» (Εἰς Ἐβρ., «Ὁμιλ. ΙΔ'» 3: PG 63, 113-4).

«Συγκατάβασις» (Περιττή καὶ χωρὶς νόημα ἢ ἀπομύθευση).

Ἡ ἀγία Γραφή, ποὺ συνιστᾷ τὴν γραπτὴ δήλωση τῆς ἀλήθειας καὶ τοῦ θεοῦ θελήματος, δόθηκε ἀπὸ τὸν Θεὸ μὲ τρόπο, δομὲς καὶ γλώσσα, ποὺ οἱ ἄνθρωποι μποροῦσαν νὰ κατανοήσουν. Ἡ γλώσσα καὶ τὰ σχήματα τῆς Γραφῆς δὲν εἶναι ἀνάλογα πρὸς τὴν φύση τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ πρὸς τὰ πεπερασμένα μέτρα τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ τακτικὴ αὐτῆ, πάντοτε ἰσχύουσα, χαρακτηρίζεται πολὺ συχνὰ καὶ ἐνσυνειδήτα ἀπὸ τὸν Χρυσόστομο «συγκατάβασις». Πρόκειται γιὰ ὄρο πολυσήμαντο, ποὺ ἐξηγεῖ τὴν ποικιλία τῶν βιβλικῶν σχημάτων, τὴν ἀνάγκη «θεοπρεποῦς» κατανοήσεως αὐτῶν, τὴν ὑπαρξὴ «κεκρυμμένου βάθους» νοημάτων στὶς βιβλικὲς λέξεις καὶ τὴν μερικότητα τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ.

«Τί δέ ἐστὶ συγκατάβασις; Ὅταν ὡς μὴ ἔστιν ὁ Θεὸς φαίνεται, ἀλλ' ὡς ὁ δυνάμενος αὐτὸν θεωρεῖν οἷός τε ἔστιν, οὕτως ἑαυτὸν δεικνύη, ἐπιμετρῶν τῇ τῶν ὀρώντων ἀσθενείᾳ τῆς ὄψεως τὴν συγκατάβασιν. Καὶ ὅτι συγκατάβασις ἦν, ἐξ αὐτῶν τῶν ρημάτων δηλον: (εἶδον γάρ, φησί, τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου) ... Θεὸς δὲ οὐ κἀθηται ... θρόνῳ οὐκ ἐμπεριλήπται, ἀπερίγραπτον γὰρ τὸ θεῖον» (Πρὸς Ἀνομοίους, «Ὁμιλ. Γ'» 3: PG 48, 722).

«Οὕτω πανταχοῦ (= ὁ Θεὸς) συγκαταβαίνει ... Αὐτὸς (= ὁ Θεὸς) περὶ ἑαυτοῦ ἀφίησι δόξας πονηρὰς καὶ ἀναξίους ἑαυτοῦ συνίστασθαι, οἷον ὅτι σῶμα ἦν πρότερον, ὅτι ὀρατός· πρὸς τοῦτο γοῦν λέγει Ἰνεῦμα ὁ Θεός'. Πάλιν ὅτι χαίρει ταῖς θυσίαις, ὅπερ ἦν ἀλλότριον αὐτοῦ, καὶ ρήματα φθέγγεται ἀπάδοντα αὐτοῦ τῆς ὁμολογίας. Οὐδαμοῦ γὰρ τὴν ἀξίαν ὄρα τὴν ἑαυτοῦ, ἀλλὰ πανταχοῦ τὸ ἡμῖν χρήσιμον... πανταχοῦ συγκατάβασις ἐστὶ τὰ ἐν ταῖς Γραφαῖς, καὶ ρήματα καὶ πράγματα» (Εἰς Τίτ., «Ὁμιλ. Γ'» 2: PG 62, 678).

Ἡ συγκατάβαση καθ'ἑαυτὴν ἀποφασίζεται ἀπὸ τὸν Θεό, ἀλλὰ τὸ συγκεκριμένο σχῆμα ποὺ αὐτὴ θὰ πάρει ἐκάστοτε, ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο θὰ ἐκδηλωθεῖ, ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν συντάκτη τοῦ βιβλικοῦ κειμένου, τὶς συνθήκες καὶ τὴν «ἀσθένεια» τῶν παραληπτῶν, στοιχεῖα τὰ ὁποῖα ὀνομάζει «ἀκολουθία». Αὐτὰ πρέπει νὰ λαμβάνονται ὑπόψη καὶ μάλιστα ὁ ἐρμηνευτὴς ὀφείλει νὰ γνωρίζει ὅτι οἱ βιβλικοὶ συγγραφεῖς καὶ μάλιστα τῆς ΚΔ δὲν ἔγραψαν ὅπως ἐπιθυμοῦσαν, ἀλλὰ ὅσο τοῦς ἐπέβαλαν οἱ δυνατότητες τῶν ἀκροατῶν - παραληπτῶν:

«Οὐ γὰρ πάντα ὡς βούλονται οἱ διδάσκαλοι φθέγγονται, ἀλλὰ τὰ πολλὰ ὡς ἡ ἕξις τῶν ἀσθενούντων ἀπαιτεῖ. Διὸ καὶ Παῦλος

λέγει· (οὐκ ἠδυνήθην ὑμῖν λαλήσαι ὡς πνευματικοῖς, ἀλλ' ὡς σαρκικοῖς)...» (Εἰς Ἰωάν., «Ὁμιλ. Λ'» 2: PG 59, 174).

Οἱ βιβλικοὶ συγγραφεῖς εἶχαν ἀπόλυτη καὶ σαφῆ συνείδηση ὅτι οἱ λέξεις καὶ τὰ σχήματα ποῦ χρησιμοποιοῦν δὲν ἔχουν οὐσιαστικὴ ἀναλογία ἢ ἀντιστοιχία στὶς ὀψεις τῆς ἀλήθειας ποῦ αὐτὰ δηλώνουν. Ἔτσι, ἐνῶ χρησιμοποιοῦν τὴν λέξη θυσία ἢ τὸ σχῆμα τοῦ θρόνου, στὸν ὅποιο κάθεται ὁ Θεός, βρίσκουν τρόπο νὰ ἐξηγήσουν ὅτι δὲν ἐννοοῦν ὑλικὴ θυσία καὶ ὅτι «πνεῦμα ὁ Θεός» καὶ ἄρα δὲν ἔχει σχῆμα. Ἡ πραγματικὴ ἀναντιστοιχία γλωσσικῶν δομῶν τῆς Γραφῆς πρὸς τὴν ἀλήθεια ἀποτελεῖ πεποίθηση στοὺς βιβλικοὺς συγγραφεῖς, ποῦ μὲ ποικίλους τρόπους δείχνουν ὅτι ἡ γλώσσα τῆς Γραφῆς δὲν εἶναι «*μυθικὴ*», ὅπως θὰ ἔλεγαν σύγχρονοι ἐρευνητές, ἀλλὰ μόνο «*συγκαταβατικὴ*». Οἱ περιπτώσεις τῶν *Παραβολῶν*, τῶν συμβολισμῶν, τῶν μεταφορῶν ἢ τῶν μετωνυμιῶν ἀποτελοῦν «*συγκατάβασιν τῆς θείας Γραφῆς ...διὰ τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν*» (PG 53, 121· PG 55, 198/9 καὶ 179). Οἱ συγγραφεῖς χρησιμοποιοῦν τὰ γλωσσικὰ καὶ φιλολογικὰ αὐτὰ μέσα, ἀλλὰ βρίσκουν τρόπο νὰ ἐξηγήσουν ὅτι μὲ αὐτὰ δηλώνουν ἄλλα πράγματα.

Τέσσερες λόγοι συγκαταβάσεως.

Στὴν «Ὁμιλία» Ζ' 4 «*Κατὰ Ἀνομοίων*» ὁ Χρυσόστομος ἐπισημαίνει τέσσερες λόγους, ποῦ ἐπέβαλαν στὸν ἴδιο τὸν Κύριο νὰ ἐκφράζεται μὲ συγκατάβαση: α) χρησιμοποιώντας ἐκφράσεις, ποῦ τὸν ἔδειχναν ταπεινὸ ἔναντι τοῦ Θεοῦ Πατέρα, γινόταν ἀπὸ κάποιους εὐκολότερα πιστευτός· β) ἐκφραζόμενος θεοπρεπέστερα καὶ θεολογικότερα, δίδασκε τὴν ἀλήθεια, προνοοῦσε γιὰ τὴν «*ὀρθότητα*» τῶν δογμάτων· γ) μὲ τὶς «*ταπεινές*» ἐκφράσεις γιὰ τὸν ἑαυτό του δίδασκε ταπεινοφροσύνη ἔμπρακτα· δ) τονίζοντας τὴν ἐξάρτησή του ἀπὸ τὸν Πατέρα, βοηθοῦσε τοὺς ἀκροατὲς νὰ μὴν ταυτίζουσαν τὴν ὑπόστασή του μ' ἐκείνη τοῦ Πατέρα, ὅταν ἀκοῦνε λόγους τοῦ ὅπως «*ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμέν*» (Ἰωάν. 10, 30).

Ὁ Χρυσόστομος, προκειμένου περὶ τῶν κυριακῶν λογίων, γιὰ τὰ ὅποια ἔχει εὐθύνη καὶ ὁ ἐκάστοτε Εὐαγγελιστής, ἐπιμένει ὅτι ὁ Κύριος ἤλεγχε τὴν ἔκταση τῆς συγκαταβάσεως («*μὴ διὰ παντὸς γινομένη*»), προνοοῦσε γιὰ τοὺς περισσότερο δεκτικούς τῆς διδασκαλίας του καὶ μάλιστα γιὰ τοὺς μεταγενέστερους πιστοὺς, ἐνῶ συχνὰ ἔδειχνε τὴν αἰτία τῆς τακτικῆς του («*δεικνὺς τὴν αἰτίαν*»), ποῦ ἦταν ἡ ἀποφυγὴ μελλοντικῶν παρανοήσεων:

«*Βουλόμενος ἡμῖν ἐνδειξασθαι ὁ εὐαγγελιστής, ὅτι διὰ τὴν*

πψ15 ταπεινότητά των ρημάτων (= τοῦ Κυρίου) ἐπίστευσαν... πολλὰ καὶ πολλάκις ἀνθρωπίνως ἐφθέγγετο (= ὁ Κύριος) καὶ πάλιν οὐκ ἀνθρωπίνως, ἀλλὰ θεοπρεπῶς καὶ τῆς εὐγενείας ἄξια τῆς ἑαυτοῦ, τὸ μὲν τῆ τῶν ἀκούοντων συγκαταβαίνων ἀσθενεία, τὸ δὲ τῆς τῶν δογμάτων προνοῶν ὀρθότητος. Ἦνα γὰρ μὴ ἡ συγκατάβασις διαπαντὸς γινομένη εἰς τὴν περὶ τῆς ἀξίας αὐτοῦ δόξαν παραβλάψει τοὺς μετὰ ταῦτα, οὐδὲ ἐκείνου τοῦ μέρους ἠμέλησε ... καίτοι προειδὼς ὅτι ... λοιδορήσονται αὐτῷ, ὅπως εἶπε ... δεικνὺς τὴν αἰτίαν δι' ἣν καὶ τὰ ταπεινὰ αὐτοῖς ἀνέμειξε ρήματα. Αὕτη δὲ ἦν, τὸ μηδέπω δύνασθαι δέξασθαι τὸ μέγεθος τῶν λεγομένων... Βούλεσθε εἶπω καὶ τρίτην αἰτίαν; ... διὰ τὸ βούλεσθαι διδάσκειν ταπεινοφρονεῖν τοὺς ἀκούοντας, πολλὰ ταπεινὰ καὶ ἐποίησε καὶ ἔλεγε ... Ἔστι καὶ τετάρτη αἰτία εἰπεῖν... Τίς δὲ ἐστὶν αὕτη; Τὸ μὴ διὰ τὴν πολλὴν ἐγγύτητα καὶ ἄφατον τῶν ὑποστάσεων εἰς ἑνὸς προσώπου ποτε ὑπόνοιαν ἡμᾶς ἐμπεισεῖν» («Περὶ ἀκαταλήπτου» Ζ' 4: PG 48, 761).

Ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἀποεννοιοποιεῖ τὴν ἐθνικὴ γλῶσσα.

Κατὰ τὸν ἱερὸ Χρυσόστομο οἱ καινοδιαθηκικοὶ συγγραφεῖς εἶχαν τόσο βαθιὰ συνείδηση τῆς ἀναντιστοιχίας γλώσσας καὶ ἀλήθειας, ὥστε ὄχι μόνο τὶς δικές τους λέξεις - σχήματα - μεταφορῶς ἐπεξηγοῦσαν πρὸς πνευματικὴ κατανόηση, ἀλλὰ καὶ ἀνασημασιοδοτοῦσαν ὄρους ἢ ἐπιγραφὰς ἐθνικῶν. Δηλαδή ἀποεννοιοποιοῦσαν τὶς λέξεις - ὄρους καὶ τὶς παρουσίαζαν μὲ νέα ἔννοια ἢ περιεχόμενο. Αὐτὸ συνέβη καὶ μὲ τὸν Παῦλο, ποὺ «ἐξηχμαλώτισε» τὸ ἐπίγραμμα «Ἀγνώστῳ θεῷ» (Πράξ. 17, 23), δηλαδή τὸ ἀπῆλλαξε ἀπὸ τὸ περιεχόμενο ποὺ τοῦ ἀπέδιδαν οἱ ἐθνικοὶ καὶ τὸ χρησιμοποίησε μὲ νέα σημασία:

«Εἶδες πῶς ἐξηχμαλώτισε τὸ ἐπίγραμμα; οὐκ ἐπὶ κακῶ τῶν γραψάντων, ἀλλ' ἐπὶ σωτηρία αὐτῶν καὶ προνοία. Τί οὖν; Οἱ ἀθηναῖοι διὰ τὸν Χριστὸν ἔγραψαν τοῦτο, φησὶν; ... ἐκεῖνοι μὲν ἄλλως ἔγραψαν, οὗτος δὲ (= ὁ Παῦλος) ἰσχυρῶς ἄλλως αὐτὸ μεταβαλεῖν» («Πρὸς τοὺς ἐγκαταλείψαντας τὴν σύναξιν» 4: PG 51, 73).

Τὰ παραπάνω ἐπιβεβαιώνουν ὅτι δὲν χρειάζεται οὔτε «ἀπομύθευση» (Entmythologisierung) στὴν ΚΔ οὔτε καὶ «ἀπομεταφοροποίηση» (Entmetaphorisierung), ὅπως θὰ ἔλεγαν ἠπιότεροι ὀπαδοὶ τῆς «ἀπομυθεύσεως». Αὐτὰ θὰ χρειάζονταν, ἐὰν οἱ βιβλικοὶ συγγραφεῖς δὲν εἶχαν συνείδηση ὅτι μὲ τὰ κτιστὰ - πεπερασμένα μέσα καὶ δομῆς

δηλώνουν ακτιστες αλήθειες. Ἀντίθετα, οἱ συγγραφεῖς αὐτοὶ ἐνσυνείδητα προσπαθοῦσαν νὰ δεῖξουν μὲ πολλοὺς τρόπους ὅτι μὲ τὶς συνήθους περιεχομένου λέξεις καὶ δομὲς δηλώνουν ἄλλο πράγμα, τὴν δική τους ἀλήθεια. Ἐὰν δὲν ἔδειχναν οἱ καινοδιαθηκικοὶ συγγραφεῖς τὴν ἀναντιστοιχία γλώσσας καὶ ἀλήθειας τότε ὄντως θὰ χρειαζόταν ἡ ἀπομύθευση.

Ἐπομένως, τὸ καθήκον τοῦ ἐρμηνευτῆ εἶναι διπλό: νὰ προσπαθήσει νὰ γνωρίσει τὴν κοινὴ - τρέχουσα ἔννοια τῶν λέξεων καὶ νὰ κατανοήσῃ ἐκεῖνο ποῦ μὲ τὶς λέξεις - δομὲς τῆς ἐποχῆς ὁ βιβλικὸς συγγραφέας ἤθελε νὰ δηλώσῃ, δηλαδὴ τὸ «*κεκρυμμένον βάθος*» τῶν λέξεων, ὅπως ἔλεγε ὁ Χρυσόστομος. Ἡ ἀντιοχειανὴ παράδοση γιὰ ἱστοριογραμματικὴ ἔρευνα γινόταν ἔτσι τελειῶς ἀπαραίτητη καὶ ὁ Χρυσόστομος τὴν καλλιέργησε μ' ἐπιμονὴ καὶ ἀγάπη ἐκπληκτικὴ, ἀλλ' αὐτὴ ἀποτελοῦσε τὸ πρῶτο στάδιο τῆς προσπαθείας του, ἡ ὁποία, γιὰ τὰ δύσκολα καὶ θεολογικὰ χωρία ἰδιαίτερα, σκοπὸ εἶχε τὸ κεκρυμμένο βάθος. Πάντως, ὅσο εὐρύτερη εἶναι ἡ συγκατάβαση, τόσο ἀναγκαιότερη καὶ ἡ ἱστοριογραμματικὴ ἔρευνα.

Χωρὶς ν' ἀναιρεῖται ἡ παραπάνω θεώρηση τοῦ Χρυσοστόμου, μία περιπτωσιακὴ τοποθέτησή του στὸ πρόβλημα τῆς ἐρμηνείας καὶ κατανοήσεως τῶν δυσκόλων ἰδίως βιβλικῶν χωρίων ὑπενθυμίζει τὸν Ὁριγένη (βλ. Στυλ. Γ. Παπαδοπούλου, *Πατρολογία*, Α', σ. 395). Ἐρμηνεύοντας τὸ *Γεν. 12, 7*, ἐξηγεῖ ὅτι ὁ Θεὸς ἀπὸ φιλάνθρωπία δὲν ἄφησε νὰ δηλωθοῦν ὅλα τὰ νοήματα μὲ σαφήνεια, καὶ αὐτὸ γιὰ νὰ διεγείρῃ τὸ ἐνδιαφέρον μας καὶ μὲ τὴν ἔρευνά μας νὰ δώσουμε καὶ μεῖς καρπούς:

*«Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ φιλόθεος Θεὸς οὐκ αὐτόθεν καὶ ἐκ ψιλῆς ἀναγνώσεως πάντα τὰ ἐν ταῖς Γραφαῖς κείμενα εὐσύννοπα καὶ δῆλα ὑμῖν τυγχάνειν συνεχώρησεν, ἵνα τὴν νωθεῖαν (= νωθρότητα) ἡμῶν διεγείρῃ καὶ, πολλὴν τὴν ἀγρυπνίαν ἐπιδειξάμενοι, οὕτω τὴν ἐξ αὐτῶν ὠφέλειαν καρπώσασθε. Εἴθε γὰρ πως τὰ μὲν μετὰ πόνου καὶ ζητήσεως εὐρισκόμενα μᾶλλον ἐμπήγνυσθαι ἡμῶν τῇ διανοίᾳ· τὰ δὲ μετ' εὐκολίας θάτον ἀφίπτασθαι τῆς καρδίας τῆς ἡμετέρας» (Εἰς *Γεν.*, «Ὁμιλ. ΛΒ'» 1: PG 53, 292/3).*

Ἔνεκα οἰκονομίας.

Ἐννοια συναφῆς πρὸς τὴν συγκατάβαση, ἀλλὰ εὐρύτερη καὶ θεολογικότερη, εἶναι στὸν Χρυσ. ἡ *οἰκονομία*, τὴν ὁποία, ὁμολογεῖ, ἐπισημάναν «Πατέρες ἐπίσημοι» τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ οἰκονομία προϋποθέτει τὴν ἀδυναμία τοῦ ἀνθρώπου νὰ δεχθεῖ χωρὶς προετοιμασία

τὴν ἀποκαλυπτόμενη ἀλήθεια, ἐξηγεῖ τὴν «ἀσάφεια» κυριακῶν λόγων ἢ τὴν δυσκολία τοῦ Κυρίου νὰ δηλώσει στοὺς ἰουδαίους τὴν ἀπόλυτη «ἰσότητά» του πρὸς τὸν Πατέρα, δικαιολογεῖ τὴν μερικότητα καὶ τὴν σταδιακότητα τῆς ἀποκαλύψεως, ἐπηρεάζει τὴν τακτικὴ τῶν καινοδιαθηκικῶν συγγραφέων καὶ ἀποσκοπεῖ, βέβαια, στὴν σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου.

«Οὐκ ἐβούλετο τοῖς ἰουδαίοις εἶναι δῆλον, παρὰ τὸν τῶν ὀδίων καιρὸν, ὅτι ἐκ Παρθένου γεγέννηται ὁ Χριστός. Ἄλλὰ μὴ θορυβεῖσθε πρὸς τὸ παράδοξον τοῦ λεγομένου... Εἰ γὰρ πολλὰ συνεσκίασεν ἐξ ἀρχῆς, Υἱὸν ἀνθρώπου καλῶν ἑαυτὸν, καὶ οὐδὲν τὴν πρὸς τὸν Πατέρα ἰσότητα πανταχοῦ σαφῶς ἡμῖν ἐξεκάλυψε· τί θαυμάζεις, εἰ καὶ τοῦτο (= πού ἀφορᾷ στὴν ἐκ Παρθένου γέννηση) συνεσκίασε τέως, θαυμασιόν τι καὶ μέγα οἰκονομῶν» (Εἰς Ματθ., «Ὁμιλ. Γ'» 1: PG 57, 31-32. Βλ. καὶ «Ὁμιλ. ΙΣΤ'» 2: PG 57, 240. Εἰς Ἐφεσ., «Ὁμιλ. ΣΤ'» 3: PG 62, 42).

«Ὡστε ἡμεῖς μὲν δικαίαν καὶ τῷ Θεῷ πρέπουσαν αἰτίαν ἔχομεν εἰπεῖν τῶν ταπεινῶν ρημάτων, τὴν συγκατάβασιν καὶ τὸ παιδεύειν μετριάζειν καὶ τὴν διὰ ταύτης ἡμῖν οἰκονομουμένην σωτηρίαν» (Εἰς Ἰωάν., «Ὁμιλ. ΛΘ'» 2: PG 59, 221).

«Ἐγενόμην, φησί, τοῖς ἰουδαίοις ὡς ἰουδαῖος, ἵνα ἰουδαίους κερδήσω. Καὶ πῶς ἐγένετο τοῦτο; Ὅτε περιέτεμεν, ἵνα καθέλη περιτομήν. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν, ἰουδαῖος, ἀλλ' ὡς ἰουδαῖος, ὅπερ οἰκονομία ἦν» (Εἰς Α' Κορ., «Ὁμιλ. ΚΒ'» 2: PG 61, 183-184).

Ἡ ἀποκαλυπτικὴ δράση τοῦ Θεοῦ (θεοπνευστία Γραφῶν). Ὁ προφήτης «δανεῖζει» τὴν γλώσσα του.

Στὴν Παλαιὰ Διαθήκη.

Ἡ ἀποκαλυπτικὴ δράση τοῦ Θεοῦ ἐκδηλώθηκε ἀρχικὰ μέσω ἀνθρώπων - προφητῶν, στοὺς ὁποίους φανερώθηκε ἡ ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ ὡς δημιουργοῦ καὶ τὸ θέλημά του. Στους προφήτες αὐτοὺς καὶ μάλιστα στὸν Μωϋσῆ ἡ ἀποκάλυψη ἐγίνε με συνθήκες ἐντυπωσιακῶν φυσικῶν φαινομένων, διότι ἔτσι τότε θὰ γινόταν εὐκολότερα ἀποδεκτὴ:

«... ἐπὶ τῆς ἐρήμου, ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ, καπνοῦ καὶ πυρὸς ἀνιόντος ἀπὸ τοῦ ὄρους, σάλπιγγος ἠχούσης, βροντῶν καὶ ἀστραπῶν γινομένων, τοῦ Μωϋσέως εἰς αὐτὸν εἰσιόντος τὸν γνόφον» (Εἰς Ματθ., «Ὁμιλ. Α'» 1: PG 57, 25).

Γιὰ τὴν ΠΔ διακρίνει ὁ Χρυσόστομος δύο στάδια ἀποκαλυπτικῆς δράσεως. Τοῦ Μωϋσῆ, πού, «ἄνωθεν ... ὀδηγοῦμενος», εἶπε ὅσα εἶχαν

συμβεί πολὺ πρὶν, ἀπὸ τὴν δημιουργία καὶ μετὰ, καὶ τῶν λοιπῶν προφητῶν, ποὺ προεῖπαν συμβάντα τοῦ ἀπώτερου ἢ τοῦ ἐγγύς μέλλοντος. Ἡ γλῶσσα τῶν προφητῶν ἀνήκει, βέβαια, στὸν ἐκάστοτε προφήτη, ἀλλὰ ἐκεῖνο ποὺ δηλώνει μὲ αὐτὴν εἶναι τοῦ Θεοῦ. Κατὰ τὸ περιεχόμενό της «*ἡ προφητεία οὐδὲν ἀνθρώπινον ἔχει*» (PG 60, 155).

«Οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι προφητῆται πάντες ἢ τὰ μετὰ πολὺν ἐσόμενα χρόνον εἶπον ἢ τὰ κατ' αὐτὸν μέλλοντα συμβήσεσθαι τὸν καιρὸν. Ὁ δὲ μακάριος οὗτος (= ὁ Μωϋσῆς) μετὰ πολλὰς γενεὰς γεγονώς, ὑπὸ τῆς ἄνωθεν δεξιᾶς ὀδηγούμενος, ἐκεῖνα εἶπε κατηξιώθη, ἃ πρὸ τῆς αὐτοῦ γενέσεως ὑπὸ τοῦ τῶν ἀπάντων ἐδημιουργήθη Δεσπότη. Διὰ τοῦτο καὶ οὕτως ἤρξατο λέγων 'ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν' ... Ὡς οὖν παρὰ Μωσέως τοῦτα ἀκούοντες, ἀλλὰ παρ' αὐτοῦ τοῦ τῶν ὄλων Θεοῦ διὰ τῆς τοῦ Μωσέως γλώττης, οὕτω τοῖς λεγομένοις προσέχωμεν, παρακαλῶ» (Εἰς Γέν., «Ὁμιλ. Β'» 2: PG 53, 28).

Οἱ λέξεις καὶ ἡ γλῶσσα τῆς ΠΔ δὲν ἀποτελοῦν «*ἀπλᾶ*» κατασκευάσματα. Χαρακτηρίζονται ἀπὸ τὸν Χρυσόστομο «*ρήματα*» «*τοῦ ἁγίου Πνεύματος*», διότι μὲ τὴν γλῶσσα τῶν προφητῶν ἀκούμε ὁμιλοῦντα τὸν ἴδιο τὸν Θεό:

«Οὐ γὰρ ρήματὰ ἐστὶν ἀπλῶς, ἀλλὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου ρήματα καὶ διὰ τοῦτο πολὺν ἐστὶ τὸν θησαυρὸν εὐρεῖν καὶ ἐν μᾶ συλλαβῇ... διὰ τῆς τῶν προφητῶν γλώττης τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς διαλεγόμενου ἀκούομεν» (Εἰς Γέν., «Ὁμιλ. ΙΕ'» 1: PG 53, 119).

Ὅλα τὰ χωρία, ὅλες οἱ λέξεις, ἀκόμα καὶ οἱ συλλαβές, ἔχουν «*νοημάτων πλοῦτον*», ἀφοῦ οἱ συντάκτες - προφῆτες καθοδηγοῦνταν ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα:

«Ἐπειδὴ γὰρ Πνεύματι θείῳ ἐνηχούμενοι ἐξέθεντο οἱ μακάριοι προφητῆται, διὰ τοῦτο, ἃ τε Πνεύματι γεγραμμένα, πολὺν ἔχουσιν ἐγκεκρυμμένον θησαυρὸν. Οὐδὲ γὰρ συλλαβή, οὐδὲ κεραία μία ἐστὶν ἐγκειμένη παρὰ τῆ Γραφῆ, ἢ μὴ πολὺς ἐναπόκειται θησαυρὸς ἐν τῷ βάθει» (Εἰς Γέν., «Ὁμιλ. ΚΑ'» 1: PG 53, 175).

Αὐτὰ δὲν σημαίνουν ὅτι ἔχουμε ἀποκάλυψη τῆς λέξεως, ὅτι καὶ ἡ γλῶσσα τῶν προφητῶν συνιστᾷ ἀποκάλυψη. Ὁ Χρυσόστομος ἐπιθυμεῖ μόνο νὰ δεῖξει ὅτι στὴν γλῶσσα τῶν προφητῶν «*ἐπανθεῖ*» ἡ θεία χάρις. Ἐκεῖνο ποὺ μὲ αὐτὴν δηλώνουν εἶναι ἀποτέλεσμα ἐπεμβάσεως θείας χάριτος καὶ γι' αὐτὸ ἡ γλῶσσα τους ἐνέχει «*δύναμιν*» καὶ πνευματικὸ «*κάλλος*» (PG 53, 341-342). Τὸ ἅγιο Πνεῦμα μιλάει καθοδηγώντας τὸν προφήτη, ὁ ὁποῖος «*δανεῖζει*», δίνει, ἐφευρίσκει τὴν κατάλληλη γλῶσσα:

«... ἐνηχοῦμεος (= ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα ὁ προφήτης) ἅπαντα ἡμῖν φθέγγεται· καὶ τὴν γλῶσσαν μὲν οὗτος (= ὁ προφήτης) ἐδάνεισεν, ἡ δὲ τοῦ Πνεύματος χάρις πάντα σαφῶς διὰ τούτου τὴν ἡμετέραν διδάσκει φύσιν» (Εἰς Γέν., «Ὁμιλ. ΚΑ'» 1: PG 53, 176).

Ἄλλος ὁ τρόπος ἀποκαλύψεως διὰ τῶν Ἀποστόλων.

Στὴν Καινὴ Διαθήκη.

Ἡ ἀποκαλυπτικὴ δράση στὴν ΚΔ πραγματοποιήθηκε μὲ τρόπο διάφορο ἀπὸ ἐκεῖνον τῆς ΠΔ· χωρὶς τὶς βροντὲς καὶ τοὺς καπνοὺς τοῦ Σινᾶ. Καὶ αὐτό, διότι οἱ Ἀπόστολοι ἦταν δεκτικοὶ ὑψηλοτέρων καταστάσεων καὶ ἀποκαλύψεων. Κατὰ τὴν Πεντηκοστὴ ὅλα συνέβησαν μὲ πολλὴν ἡρεμία καὶ σὺν φῶς τῆς ἡμέρας. Ὁ «ἦχος», μάλιστα, καὶ οἱ γλῶσσες «πυρρός», ποὺ συνόδευαν τὴν ἀποκαλυπτικὴν δράση τοῦ ἁγ. Πνεύματος (Πραξ. 2, 2), ὑπῆρξαν χάριν τῶν παρόντων Ἰουδαίων, ὄχι γιὰ νὰ πεισθοῦν οἱ Ἀπόστολοι. Στὴν ΠΔ ἀνεβαίνει ὁ Μωϋσῆς σὺν ὄρος καὶ κατεβαίνει ὁ Θεὸς μὲ λίθινες πλάκες. Τώρα, ἀφοῦ ἡ ἀνθρώπινη φύση (σὺν τὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ) ἀνέβηκε σὺν «θρόνον τὸν βασιλικὸν» κατεβαίνει τὸ ἅγιο Πνεῦμα στὴν «διάνοια» τῶν Ἀποστόλων. Τότε δίνονταν θεῖες ἐντολές, τώρα δίνεται τὸ ἴδιο τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Ὅταν μιλάμε γιὰ κείμενα τοῦ ἀπ. Παύλου, προϋποθέτουμε τὸν ἴδιο τὸν Χριστὸ «κινοῦντα τὴν ψυχὴν» τοῦ Παύλου γιὰ νὰ γράφει (PG 61, 624). Γι' αὐτὸ καὶ γίνονται οἱ Ἀπόστολοι «πηγὴ δογμάτων», εἶναι «θεόπνευστα τὰ λεγόμενά» τους (PG 59, 31), ἀφοῦ ὅ,τι ἔγραψαν τὸ ἔγραψαν «ἐμπλησθέντες» ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἢ «κινηθέντες» ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Κύριο.

«Ἐν τῇ Καινῇ δὲ οὐχ οὕτως· οὔτε ἐν ἐρήμῳ, οὔτε μετὰ καπνοῦ καὶ σκότους ... ἀλλ' ἀρχομένης ἡμέρας, ἐν οἰκίᾳ ... μετὰ πολλῆς τῆς ἡμερότητας πάντα ἐγίνετο. Τοῖς μὲν γὰρ ἀλογωτέροις καὶ δυσηγίοις σωματικῆς ἔδει φαντασίας, οἷον ... καπνοῦ, σάλπιγγος ἤχης καὶ τῶν ἄλλων τοιούτων· τοῖς δὲ ὑψηλοτέροις (= ἀποστόλοις) καὶ καταπειθέσι καὶ τὴν τῶν σωμάτων ἐννοίαν ὑπερναβεβηκόσιν οὐδενὸς ἦν τούτων χρεία. Εἰ δὲ καὶ ἐπ' αὐτῶν ἦχος ἐγένετο, οὐ διὰ τοὺς ἀποστόλους, ἀλλὰ διὰ τοὺς παρόντας Ἰουδαίους, δι' οὓς καὶ αἱ τοῦ πυρὸς ὤφθησαν γλῶσσαι... Καὶ ἐπὶ μὲν τῆς Παλαιᾶς, Μωυσέως ἀναβάντος, οὕτως ὁ Θεὸς κατέβη. Ἐνταῦθα δὲ τῆς φύσεως τῆς ἡμετέρας εἰς τὸν οὐρανόν, μᾶλλον δὲ εἰς τὸν θρόνον τὸν βασιλικὸν ἀνενεχθείσης, οὕτω τὸ Πνεῦμα κάτειν... Οὐ γὰρ ἐξ ὄρους κατήεσαν

σήλας φέροντες λιθίνας ἐπὶ τῶν χειρῶν οἱ ἀπόστολοι, καθάπερ Μωυσῆς, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα ἐν διανοίᾳ περιφέροντες καὶ θησαυρὸν τινα καὶ πηγὴν δογμάτων καὶ χαρισμάτων ... οὕτω πανταχοῦ περιήεσαν, βιβλία καὶ νόμοι γινόμενοι διὰ τῆς χάριτος ἔμψυχοι ... καὶ ὁ Ματθαῖος τοῦ Πνεύματος ἐμπλησθεὶς ἔγραψεν ἄπερ ἔγραψεν» (Εἰς Ματθ., «Ὁμιλ. Α'» 1: PG 57, 15).

«... ὕστερος (= ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης) πρὸς τὸ γράφειν ἐλθεῖν τοῦ Θεοῦ κινήσαντος αὐτὸν ἐπὶ τοῦτο καὶ διεγείραντος ... Διὰ τοῦτο καὶ συνεχῶς μέμνηται (= ὁ Ἰωάννης), ἀξιόπιστον ποιῶν τὸν λόγον καὶ δηλῶν ὅτι κινήθει ἐκεῖθεν ἦλθεν ἐπὶ τοῦτο. Καὶ οἶδα, φησί, ὅτι ἀληθὴ ἐστὶν ἃ λέγει» (Εἰς Ἰωάν., «Ὁμιλ. ΠΗ'» 2: PG 59, 481).

Τὸ γεγονός τῆς ἀποκαλυπτικῆς ἐνέργειας τοῦ ἁγ. Πνεύματος στὸν ἄνθρωπο εἶναι τόσο μοναδικὸ καὶ σπουδαῖο, ὥστε οὔτε στοὺς ἀγγέλους δὲν ἔχει συμβεῖ κάτι τέτοιο. Καὶ ἀκόμη περισσότερο: αὐτὰ ποὺ φωτίζεται νὰ εἰπεῖ π.χ. ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης τὰ μαθαίνουν οἱ ἄγγελοι ἀπὸ αὐτόν, μαζί μας, «διὰ τῆς Ἰωάννου φωνῆς». Γι' αὐτὸ καὶ τοὺς καινοδιαθηκικοὺς συγγραφεῖς θαυμάζουν ὅλες οἱ οὐράνιες δυνάμεις (PG 59, 26).

Οἱ Ἀπόστολοι ἀναγκάστηκαν νὰ γράψουν, ἀλλὰ καθοδηγοῦνταν ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα.

Στοὺς Ἀποστόλους δὲν ἔγινε ἀποκάλυψη «γραμμμάτων», δηλαδὴ γραπτῶν κειμένων. Ὅπως καὶ στὸν Ἀδάμ, ὁ Θεὸς δὲν ἔδωκε «γράμματα», ἀλλὰ τοῦ μίλουσε ἀπευθείας, διότι ὁ Ἀδάμ εἶχε ἀρχικὰ «καθαρὰν διάνοιαν» καὶ ἀναγνώριζε τὸν Θεό. Ἔστειλε «γράμματα» κι ἔδωσε «πλάκας» ὁ Θεός, ὅταν οἱ ἄνθρωποι ἀπομακρύνθηκαν πολὺ ἀπὸ αὐτόν. Τώρα οἱ Ἀπόστολοι «ἀντὶ γραμμμάτων» ἢ πλακῶν ἔλαβαν στὴν καρδιά καὶ τὴν διάνοιά τους τὸ ἴδιο τὸ ἅγιο Πνεῦμα, γεγονός πολὺ ἀνώτερο ἀπὸ αὐτὸ ποὺ συνέβη στὸ ὄρος Σινᾶ (PG 57, 13-14). Ἔτσι κήρυτταν καὶ δίδασκαν καρποφόρα στοὺς πιστοὺς. Ὅταν ὅμως ἄρχισαν οἱ πιστοὶ νὰ παρεκτρέπονται στὰ δόγματα καὶ στὸ ἦθος καὶ ἄρα νὰ ὑποχωρεῖ ἀπὸ τίς καρδιές τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἀναγκάστηκαν οἱ Ἀπόστολοι νὰ γράψουν πρὸς ἀσφάλιση τῆς ἀλήθειας καὶ συνεχῆ ὑπόμνηση κι ἐρμηνεία τῆς διδασκαλίας, ἀναγκάστηκαν νὰ συντάξουν τὰ καινοδιαθηκικὰ κείμενα:

«Οὐδὲ γὰρ τοῖς Ἀποστόλοις ἔδωκέ τι γραπτὸν ὁ Θεός, ἀλλ' ἀντὶ γραμμμάτων τὴν τοῦ Πνεύματος ἐπηγεῖλατο δώσειν χάριν... Ἐπειδὴ δὲ τοῦ χρόνου προϊόντος ἐξώκειλαν, οἱ μὲν δογμάτων ἔνεκεν, οἱ δὲ βίου καὶ τρόπων, ἐδέησε πάλιν ἀπὸ τῶν γραμμμάτων ὑπομνήσεως ... ὀφείλοντας ζῆν καθαρῶς, ὡς μηδὲ δεῖσθαι

γραμμάτων, ἀλλ' ἀντὶ βιβλίων παρέχειν τὰς καρδίας τῷ Πνεύματι» (Εἰς Ματθ., «Ὁμιλ. Α'» 1: PG 57, 13-14).

Ἐὰν δηλαδή ζοῦσαν καὶ ὁμολογοῦσαν οἱ πιστοὶ σύμφωνα μὲ ὅσα οἱ Ἀπόστολοι δίδασκαν, δὲν θ' ἀνέκυπτε ἡ ἀνάγκη τῆς συντάξεως κειμένων ἀπὸ αὐτοῦς. Ὅ,τι ὅμως ἀπὸ ἀνάγκη ἔγραψαν ἐνεῖχε τὴν πρωτοβουλία τοῦ νοῦ τους, ποῦ ὅμως φωτιζόταν ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἔτσι, ὥστε, χάριν καὶ ἐμφάσεως, νὰ λέει ὁ Χρυσόστομος ὅτι οἱ Γραφεὺς γράφηκαν καὶ στάλθηκαν ἀπὸ τὸν Θεό, ὅτι ἡ χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος «ὑπαγόρευε» στὸν Παῦλο τὶς Ἐπιστολές του. Αὐτὸ ἐξηγεῖ καὶ τὴν ἐπιμονὴ τοῦ Χρυσόστομου στὴν ἀκριβὴ ἔρυνα καὶ τὴν ἐκτίμησι καθε λέξεως καὶ καθε συλλαβῆς τῆς Καινῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης:

«Αἱ Γραφαὶ πᾶσαι οὐ παρὰ δούλων, ἀλλὰ παρὰ τοῦ τῶν ὄλων δεσπότη Θεοῦ γραφεῖσαι ἐπέμφθησαν» (Εἰς Γαλ., «Ὁμιλ. Α'» 7: PG 61, 624).

«Τῶν θείων Γραφῶν οὐδὲν περιττόν, οὐδὲν πάρεργόν ἐστι, κἄν ἰῶτα ἔν, κἄν μία κεραιὰ ἦ, ἀλλὰ καὶ ψιλὴ πρόσρησις πολὺ πέλγος ἡμῖν ἀνοίγει νοημάτων ... Παύλου δὲ γράφοντος, μᾶλλον δὲ οὐ τοῦ Παύλου, ἀλλὰ τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος τὴν ἐπιστολὴν ὑπαγορευούσης...» («Εἰς τὸ ἀσπάσασθαι Πρίσκιλλαν» 1: PG 51, 187).

«Οὐχ ἀπλῶς ταῦτα διερευνᾶσθαι σπουδάζομεν, φιλοτιμίας ἐνεκεν περιττῆς, ἀλλ' ἵνα μετὰ ἀκριβείας ὑμῖν ἅπαντα ἐρμηνεύοντες σπουδάσωμεν ὑμᾶς μηδὲ βραχεῖαν λέξιν, μηδὲ συλλαβὴν μίαν παρατρέχειν τῶν ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς κειμένων» (Εἰς Γέν., «Ὁμιλ. ΙΕ'» 1: PG 53, 119. Βλ. καὶ Εἰς Ἰωάν., «Ὁμιλ. ΛΣΤ'» 1: PG 59, 203).

Ἡ Γραφὴ περιέχει «τὸ ἀναγκαῖον».

Ἡ συγγραφικὴ δραστηριότητα τῶν βιβλικῶν συγγραφέων περιορίζεται ἀπόλυτα στὰ «ἀναγκαῖα» καὶ «κατεπείγοντα». Ἰδιαιτέρα ὁ καινοδιαθηκικὸς συγγραφέας μιλάει μόνο γιὰ θέματα καὶ ἀλήθειες, ποῦ εἶναι ἀναγκαῖες γιὰ τοὺς πιστοὺς. Καὶ περιγράφει τόσα ἀπὸ τὴν δράση τοῦ Κυρίου καὶ ἐξηγεῖ τὴν ἀλήθεια τόσο, ὅσο χρειάζεται νὰ ἔχει καὶ νὰ γνωρίζει ὁ πιστὸς γιὰ τὴν ὀρθὴ πίστι καὶ ἄρα γιὰ τὴν σωτηρία του. Πιὸ συγκεκριμένα, μίλησαν «περὶ πάντων» τῶν «κατεπείγοντων», χωρὶς νὰ ποῦν «τὰ πάντα». Προφανῶς, διότι σκοπὸς τῆς Γραφῆς εἶναι νὰ σωθεῖ ὁ ἄνθρωπος καὶ ὄχι νὰ μάθει τὰ πάντα. Ἐπομένως τὸ ἅγιο Πνεῦμα φώτιζε τοὺς συγγραφεῖς τῆς ὅσο ἀπαιτοῦσε ἡ σωτηρία τῶν πιστῶν:

Οί Γραφές «οὐδὲν γὰρ πλέον τῶν ἀναγκαίων λέγουσιν» (Εἰς Ἑβρ., «Ὁμιλ. ΚΒ'» 2: ΡG 63, 157).

«Καὶ μὴν Ἰωάννης (= 21, 25) δείκνυσιν, ὅτι οὐκ ἦν δυνατὸν πάντα γράψαι... Πῶς οὖν, φησί, 'περὶ πάντων' οὗτος λέγει (Πράξ. 1, 1); 'Ἄλλ' οὐκ εἶπε 'πάντα', ἀλλὰ 'περὶ πάντων', ὡς ἂν εἶποι τις ἀδρομερῶς καὶ παχυμερῶς' ἢ περὶ πάντων λέγει τῶν συνεχόντων καὶ κατεπειγόντων» (Εἰς Πράξ., «Ὁμιλ. Α'» 3: ΡG 60, 17).

Τὸ ὅτι δὲν εἶπαν οἱ βιβλικοὶ συγγραφεῖς τὰ πάντα, ἀλλὰ «περὶ πάντων» καὶ μάλιστα «ἀδρομερῶς καὶ παχυμερῶς», ἀποτελεῖ ἕναν ἀπὸ τοὺς λόγους γιὰ τὸν ὁποῖο μοχθεῖ ὁ Χρυσόστομος ἀναζητώντας τὸν «κεκρυμμένον θησαυρόν», τὸ «βάθος» δηλαδὴ κάτω ἀπὸ τὸ γράμμα τῆς Γραφῆς, ὅπως θὰ δοῦμε.

Ὁ συγγραφέας κιθάρα τοῦ Πνεύματος.

Στὴν προσπάθειά του ὁ Χρυσόστομος νὰ ἐξηγήσει πῶς φωτίζεται ὁ καινοδιαθηκικὸς συγγραφέας, πῶς κινεῖται ἀπὸ τὸν Θεό, μεταξὺ ἄλλων καταφεύγει στὴν εἰκόνα τῆς λύρας ἢ τῆς κιθάρας. Ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης π.χ. προετοίμασε τὸν ἑαυτό του σὰν ἀκριβῆ ἀρμονικὴ λύρα, ποὺ δόθηκε μὲ τὶς χρυσὲς χορδές της στὸ ἅγιο Πνεῦμα, γιὰ νὰ τὶς κρούσει ἐκεῖνο. Ἔτσι, ὅτι γράφει ὁ Ἰωάννης εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς κρούσεως, τῆς ἐπεμβάσεως, τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τὸ ὁποῖο, ἐφόσον γνωρίζει «τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ», ἔδωκε στὸν Ἰωάννη μέρος ἀπὸ τὸ θεῖο βάθος, ἀπὸ τὰ θεῖα ἀπόρρητα, ποὺ ἀγνοοῦσαν ἀκόμα καὶ οἱ ἄγγελοι. Γράφει, ἐπομένως, ὁ Ἰωάννης ἔχοντας «ἐν ἑαυτῷ λαλοῦντα» τὸν Παράκλητον, ποὺ «ἀκούει» «πάντα» ὅσα λέει ὁ Πατέρας:

«Καθάπερ γὰρ τινὰ λύραν εὐάρμοστον καὶ λιθοκόλλητον, χρυσοῦς ἔχουσαν φθόγγους, οὕτω τὴν αὐτοῦ παρασκευάσας ψυχὴν, ἔδωκε δι' αὐτῆς μέγα τι καὶ ὑψηλὸν ἐνηγήσαι τῷ Πνεύματι... Ὡς οὖν οὐκέτι ... τοῦ υἱοῦ Ζεβεδαίου, ἀλλὰ τοῦ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ εἰδότης, τοῦ Πνεύματος λέγω, ταύτην ἀνακρουομένου τὴν λύραν, οὕτως ἀκούομεν. Οὐδὲν γὰρ ἀνθρώπινον ἡμῖν ἐρεῖ, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἀβύσσων τῶν πνευματικῶν... ἀπὸ τῶν ἀπορρήτων ἐκείνων, ἃ μηδὲ ἄγγελοι... ἤδειςαν. Μεθ' ἡμῶν γὰρ δὴ καὶ οὗτοι διὰ τῆς Ἰωάννου φωνῆς καὶ δι' ἡμῶν ἔμαθον ἅπερ ἐγνωμεν... Ταῦτα δὲ ἅπαντα μετὰ ἀκριβείας ἡμῖν οὗτος (= ὁ Ἰωάννης) ἐρεῖ, φίλος αὐτοῦ τοῦ βασιλεύοντος ὧν μᾶλλον δὲ καὶ αὐτὸν ἔχων ἐν ἑαυτῷ λαλοῦντα καὶ παρ' αὐτοῦ πάντα ἀκούων, ἃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκεῖνος... τὸν Παράκλητον ἔχει φθεγγόμενον ἐν ἑαυτῷ... τὸν οὕτω ἀκριβῶς εἰδότης τὰ τοῦ

Θεοῦ, ὡς τὰ ἑαυτῆς οἶδεν ἢ τῶν ἀνθρώπων ψυχῆ» (Εἰς Ἰωάν., «Ὁμιλ. Α'» 12: PG 59, 26-27).

**Ἡ ἀλήθεια κάτω ἀπὸ τὸ γράμμα: τὸ κρυπτόμενο βάθος τοῦ γραμμα-
τος. Τὸ γράμμα εἶναι μόνο «σημαντικὸν» καὶ «δηλωτικόν».**

Προϋπόθεση θεμελιώδη, γιὰ τὴν κατανόηση τῆς κορυφαίας ἐρμη-
νευτικῆς ἀρχῆς τοῦ Χρυσ. περὶ κρυπτομένου βάθους βιβλικῶν χωριῶν
καὶ περὶ τῆς ἀνάγκης φωτισμοῦ τοῦ ἐρμηνευτῆ ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα,
ἀποτελεῖ τὸ γεγονός ὅτι τὸ γράμμα τῆς Γραφῆς εἶναι μόνο «σημαντι-
κόν» καὶ «δηλωτικόν» τῆς ἀληθείας, ἐνῶ αὐτὴ καθεαυτὴν ἢ ἀλήθεια
τῆς Γραφῆς, ἢ δηλούμενη μὲ τὸ γράμμα, εἶναι ἀνεξάντλητη. «Ὁ
νοῦς», τὸ βάθος, τῆς Γραφῆς, οὐδέποτε θὰ κατανοηθεῖ πλήρως, ἐφό-
σον ἢ δηλούμενη ἀλήθεια εἶναι ἄπειρη καὶ ὁ ἐρμηνευτῆς - θεολόγος
πεπερασμένων δυνατοτήτων.

*«Οὐ γὰρ ἐστίν, οὐκ ἐξαντληθῆναι ποτε τὸν νοῦν τῶν Γραφῶν
πηγὴ τις ἐστίν οὐκ ἔχουσα πέρας» (Εἰς Πράξ., «Ὁμιλ. ΙΘ'» 5:
PG 60, 156).*

Ἄμετρητες φορὲς ἐπαναλαμβάνει ὁ Χρυσόστομος τὴν πεποίθησή
του, ὅτι σίς Γραφὲς ἀπόκειται «θησαυρὸς πολὺς ... ἐν τῷ βάθει κρυ-
πτόμενος» (PG 54, 414). Πλοῦτος νοημάτων, φρονεῖ, πὼς ὑπάρχει κά-
τω ἀπὸ κάθε λέξη, τὸ βάθος τῆς ὁποίας πρέπει νὰ ἐρευνηθεῖ γιὰ νὰ
κατανοηθεῖ, νὰ κερδηθεῖ:

*«Παρακαλῶ πάντας ὑμᾶς μὴ ἀπλῶς παρατρέχειν τὰ ἐν ταῖς
θείαις Γραφαῖς κείμενα. Οὐδὲν γὰρ τῶν ἐνταῦθα γεγραμμένων
ἐστίν, ὃ μὴ πολὺν νοημάτων πλοῦτον ἔχει. Ἐπειδὴ γὰρ Πνεύ-
ματι θείῳ ἐνηχοῦμενοι ἐξέθεντο οἱ μακάριοι προφήται, διὰ
τοῦτο ἅτε Πνεύματι γεγραμμένοι πολὺν ἔχουσιν ἐγκεκρυμμέ-
νον θησαυρόν ... Οὐδὲ γὰρ συλλαβή, οὐδὲ κεραία μία ἐστίν
ἐγκειμένη παρὰ τῆ Γραφῆ, ἢ μὴ πολὺς ἀπόκειται θησαυρὸς ἐν
τῷ βάθει» (Εἰς Γέν., «Ὁμιλ. ΚΑ'» 1: PG 53, 175).*

*«...ἐνδιατρούωμεν τῇ λέξει καὶ πρὸς τὸ βάθος καταβῶμεν τῶν
νοημάτων» («Εἰς τὸ Πάτερ, εἰ δυνατόν'...» 1: PG 51, 31. Βλ.
καὶ PG 51, 18).*

Τὸ ζητούμενο τοῦ ἐρμηνευτῆ βρίσκεται στὸ βάθος τῶν βιβλικῶν
λέξεων, σίς ὁποῖες ὑπάρχει βάθος διότι τίς χρησιμοποίησαν οἱ συγ-
γραφεῖς τοὺς φωτιζόμενοι ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Δὲν λείπει ὅτι οἱ λέξεις
αὐτὲς ἀποτελοῦν ἐπιλογὴ τοῦ ἁγ. Πνεύματος, ἀλλὰ καὶ σὲ καμμία
περίπτωση δὲν προτείνει ἐγκατάλειψη τῶν λέξεων, τοῦ γραμματος.
Ζητάει νὰ μὴ θεωροῦνται ἀπλά, ψιλὰ γράμματα, χωρὶς βαθύτερο νόη-
μα, τὸ ὁποῖο μπορεῖ νὰ προσεγγίσει μόνο ὁ πιστός:

«Οἱ μὲν ἀπλῶς ἀναγινώσκοντες τὰ γράμματα (= τῆς ἀγ. Γραφῆς), γράμματα εἶναι νομίζουσι ψιλὰ καὶ τῶν ἄλλων πλέον ἔχειν οὐδέν· οἱ δὲ (τοῖς) τῆς πίστεως ὀφθαλμοῖς αὐτὰ καταμανθάνοντες... πυρὶ τοῦ Πνεύματος παραδιδόντες αὐτῶν τὴν διάνοιαν, ἅπαντα τὸν χρυσὸν αὐτῶν ὄψονται ραδίως» («Πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας ὑπὲρ τοῦ μήκους τῶν εἰρημένων...»: PG 51, 126).

Τὸ «γράμμα» δὲν περιφρονεῖται, ἀλλὰ δὲν ὀρίζει τὴν ἀλήθεια.

Ἡ μὴ περιφρόνηση τοῦ γράμματος τῆς Γραφῆς φαίνεται ἀπαράβατη ἀρχὴ στὸν Χρυσόστομο. Ἐτσι παρομοιάζει τὸ βιβλικὸ χωρίο μὲ τόπο νοτισμένο, ὑγρὸ, ποὺ ἔχει κάτω του πηγῆ νεροῦ. Γιὰ νὰ βρεῖ κανεὶς τὸ νερό, πρέπει νὰ σκάψει στὸν ὑγρὸ τόπο, στὸ σημεῖο ποὺ ἄρα ὑπάρχει κάποια ποσότητα νεροῦ καὶ προειδοποιεῖ γιὰ τὴν πηγῆ τοῦ νεροῦ ἢ ὑγρασία.

«Καθάπερ γὰρ ἐν χωρίῳ νοτίδα ἔχοντι, ὅπουπερ ἂν διασκάψῃ τις πηγὰ πανταχόθεν ἐκπηδῶσιν. Οὕτω καὶ ἐν τῷ χωρίῳ τῶν Γραφῶν, ὅπουπερ ἂν διανοίξῃς ποταμοὺς ἐξιόντας ὄψει πολλοὺς... παρασκευάσωμεν τοίνυν τὴν διάνοιαν πρὸς ὑποδοχὴν τῆς διδασκαλίας, ἀρύσασθαι τὰ πνευματικὰ νάματα» («Εἰς τὸ 'Σαῦλος δὲ ἐμπνέων'...»: PG 51, 124).

Βέβαια, ὁ Χρυσόστομος χαρακτηρίζει ἐνίοτε ὡς «ἀνάξια ῥήματα» τὶς ἀνθρωπομορφικὲς λέξεις ποὺ χρησιμοποιοῦνται γιὰ τὸν Θεὸ (ὅπως: «ὁ ὦν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς»: Ἰωάν. 1,18). Ἀλλὰ ἐδῶ θέλει νὰ δείξει ὅτι ἡ λέξη «κόλπος» δὲν ἔχει τὴν παραμικρὴ ἀντιστοιχία στὴν ἀλήθεια καὶ ὅτι μὲ αὐτὴν, βοηθούμενοι καὶ ἀπὸ ἄλλα χωρία τῆς Γραφῆς, πρέπει ἀπαραίτητα νὰ ἀναχθοῦμε στὸ γεγονὸς τῆς θείας αἰδιότητας καὶ ἀγάπης, παραμερίζοντας τὴν ἀνθρώπινη παράσταση, τὴν ὁποία δηλώνει ἡ λέξη αὐτὴ (PG 59, 100). Εἶναι οἱ περιπτώσεις ὅπου θεωρεῖ πολὺ ἐπικίνδυνη τὴν «κατὰ γράμμα» ἐρμηνεία, γιὰ τὴν θὰ ὀδηγήσει στὴν ιδέα ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει ἀνθρώπινα χαρακτηριστικὰ (PG 59, 97).

Τρία σταθερὰ σημεῖα τῆς ἐρμηνευτικῆς. Τὸ «σημαῖνον».

Ἐχουμε, λοιπόν, τρία σταθερὰ σημεῖα στὴν ἐρμηνευτικὴ τοῦ Χρυσόστομου: τὴν σχετικὴ ἀξία τοῦ γράμματος - λέξεως, τὸ βάθος κάτω ἀπὸ τὸ γράμμα καὶ τὴν αἰτία τῆς φανερώσεως τοῦ βάθους, ποὺ εἶναι ἡ φωτιστικὴ ἐνέργεια τοῦ ἀγ. Πνεύματος. Ἐὰν χρησιμοποιήσουμε κατὰ παραδοκικὴ ἀντίληψη γιὰ τὴν γλώσσα (βλ. Στυλ. Γ. Παπαδοπούλου, *Θεολογία καὶ γλώσσα*, Κατερίνη 1988, σσ. 59-62) καὶ σύγχρονη φιλοσοφικὴ ὀρολογία, θὰ ποῦμε ὅτι γιὰ τὸν Χρυσ. τὸ γράμμα - λέξη

τῆς Γραφῆς ἀποτελεῖ τὸ «σημαῖνον». Ἄλλὰ τὸ «σημαῖνον» δὲν ταυτίζεται μὲ τὸ σημαινόμενο, ὅπως θὰ ἤθελε ἡ ἀναλυτικὴ φιλοσοφία καὶ τὸ σύνολο σχεδὸν τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων. Τὸ γράμμα - λέξις ὡς «σημαῖνον» εἶναι στὴν θεολογία μόνον δηλωτικὸ τῆς ἀλήθειας, τὴν ὁποία οὔτε ὀρίζει - περιορίζει οὔτε κι ἐξαντλεῖ. Γι' αὐτὸ καὶ ὁποῖος αὐτοπεριορίζεται στὴν λέξις ἀποτυγχάνει:

«Εἰ γὰρ τις ἀπλῶς ταῖς λέξεσι παρακάθηται καὶ μηδὲν πλέον τῶν γραμμάτων ἐπιζητοῖ, πολλὰ ἀμαρτήσεται» («Κατὰ Ἄνομοίων Η'» 1: PG 48, 769).

Ἡ «κατὰ γράμμα» ἐρμηνεία εἶναι ἀπρόσφορη, γιὰ πολλὰς περιπτώσεις:

«Εἰ μὲν ἀνεξετάστως ἀκούσειε τῶν λεγομένων ἐν αὐταῖς (= ταῖς Γραφαῖς) καὶ δέξαιτο πάντα οὕτως ὡς εἴρηται, κατὰ τὸ γράμμα, πολλὰ τὰ ἄτοπα ὑποπτεύσει περὶ τοῦ Θεοῦ» (Εἰς Ἰωάν., «Ὁμιλ. ΙΕ'» 1: PG 59, 97).

Τὸ ἀνεξάντλητο τῆς Γραφῆς. Τὸ γράμμα δηλωτικὸ καὶ σημαντικὸ καὶ ὄχι περιεκτικὸ τῆς ἀλήθειας.

Τὴν πεποίθησιν τοῦ Χρυσοστόμου, ὅτι ἡ λέξις εἶναι μόνον δηλωτικὴ καὶ σημαντικὴ καὶ ὄχι περιεκτικὴ τῆς ἀλήθειας, προϋποθέτουν καὶ ὅσα λέγει ἀναλυτικὰ περὶ τῆς Γραφῆς ὡς ἀνεξάντλητης πηγῆς. Τὸ δηλούμενο, ἀπὸ τὴν βιβλικὴ λέξις ἔχει ἀπροσδιόριστο εὖρος, βάθος καὶ ὕψος· ἀποτελεῖ πραγματικότητα, ποὺ μερικὰ μόνον μπορεῖ νὰ γνωσθεῖ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο καὶ ποτὲ νὰ ἐλεγχθεῖ ἀπόλυτα:

«... οὐκ ἔστιν ἐξαντληθῆναι ποτε τὸν νοῦν τῶν Γραφῶν» πηγὴ ἔστιν οὐκ ἔχουσα πέρας... Ὅσῳ γὰρ ἂν τις αὐταῖς ἐνδιατρίβῃ, τοσοῦτῳ ὀξύτερον βλέπει, τοσοῦτῳ πλέον ὄρα τὸ φῶς καθαρόν» (Εἰς Πράξ., «Ὁμιλ. ΙΘ'» 5: PG 60, 156).

«Πάντα (= τῆς Γραφῆς) ἐξαντλήσαι ἀμήχανον. Ἔστι διηνεκῶς βλύζουσα (= ἡ Γραφή) τῶν θεῶν ναμάτων ἢ δύναιμις, οὐδέποτε ἐπιλείπουσα, οὐδὲ δαπανωμένη» («Περὶ Ἄννης Ε'» 2: PG 54, 671).

Αὐτὰ ἰσχύουν διότι τὸ δηλούμενο τῆς λέξεως εἶναι ὄψη τῆς θείας ἀλήθειας ἢ τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ, ποὺ φανερῶνει τὸ ἴδιο τὸ ἅγιον Πνεῦμα στὸν νοῦ καὶ τὴν καρδίαν τοῦ βιβλικοῦ συγγραφέα. Ὡς θεία, λοιπόν, ἡ ἀλήθεια μένει πάντοτε ἀνεξάντλητη. Ἄλλὰ ὁ βιβλικὸς συγγραφέας, ἐπειδὴ ἡ ἀλήθεια ἀφορᾷ σὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους κι ἐπειδὴ ἡ φανέρωσή της γίνεται γιὰ νὰ φτάσει σὲ ὅλους, ὀφείλει, ὡς ὄργανο τοῦ Θεοῦ, ν' αὐτενεργεῖ γιὰ νὰ ἐπιλέγει τὴν γλῶσσα, τὴν λέξις, μὲ τὴν ὁποία θὰ δηλώσει ὅ,τι τοῦ φανερώθηκε.

Ὅμως ἡ ἀλήθεια, μέρος τῆς ὁποίας φανέρωσε ὁ βιβλικὸς συγγραφέας, ὅσο καὶ νὰ κατανοηθεῖ ἀπὸ τὸν ἑρμηνευτὴ θεολόγο, θὰ μένει ἀδιάγνωστη ὡς πρὸς τὴν ὁλότητά της, πάντα θὰ ὑπάρχει «τὸ πλεόν» τῆς ἀλήθειας. Τὸ «πλεόν» θὰ τὸ ἀναζητᾷ ὁ ἐκάστοτε μεταγενέστερος, ἀλλὰ καὶ «πάλιν» ποτὲ δὲν θὰ ἐξαντλεῖται, διότι οὕτως ἢ ἄλλως ἡ ἀλήθεια εἶναι ἀπειρη.

Σχετικότητα τῆς γλώσσας - γράμματος.

Τὴν σχέση τῆς ἀλήθειας (τοῦ σημαινομένου) καὶ τῆς γλώσσας (τοῦ σημαίνοντος) δὲν μελετᾷ ὁ Χρυσόστομος θεωρητικά. Προϋποθέτει ὅμως ἀπόλυτα τὴν σχετικότητα τῆς γλώσσας (λέξεων - «γραμμαμάτων»), ὅταν χρησιμοποιοῦν παραδείγματα, ὅπως τῶν φύλλων τοῦ δέντρου, ποὺ κρύβουν τοὺς καρπούς. Τὰ φύλλα δὲν ταυτίζονται οὔτε μερικά, οὔτε ὀλικὰ μὲ τὸν καρπὸ, τὸν ὁποῖο ἀνακαλύπτει καὶ γεύεται κανεὶς, ἐὰν τὸν ἀναζητήσει κάτω ἀπὸ τὰ φύλλα:

«Ἐπεὶ οὖν καὶ νῦν ἐνορῶ, ὡς περὶ ὑπὸ φύλλοις (= ἀμπέλου), τοῖς γράμμασιν ἐναποκεκρυμμένα νοήματα ἔτι, φέρε δὴ καὶ ταῦτα, ἀντὶ δρεπάνης τῷ λόγῳ χρησάμενοι, πάλιν μετ' ἀκριβείας ἀποτρυνήσωμεν. Ἄμπελος μὲν γὰρ τρυγηθεῖσα καθάαξ, ἔστηκε γυμνὴ τοῦ καρποῦ, φύλλα ἔχουσα μόνον. Ἡ δὲ ἄμπελος ἢ πνευματικὴ τῶν θείων Γραφῶν οὐχ οὕτως· ἀλλ' ἂν τὸ φαινόμενον ἅπαν ἀνελώμεθα, τὸ πλεόν ἐναπομένει πάλιν. Πολλοὶ γοῦν μὲν καὶ πρὸ ἡμῶν εἰς ταύτην εἰρήκασιν τὴν ὑπόθεσιν (= τὴν Παραβολὴν τοῦ πλουσίου καὶ τοῦ Λαζάρου), πολλοὶ καὶ μεθ' ἡμᾶς ἴσως ἐροῦσιν, ἀλλ' οὐδεὶς τὸν ἅπαντα πλοῦτον κενῶσαι δυνήσεται. Τοιαύτη γὰρ τῆς περιουσίας ταύτης ἢ φύσις· ὅσπερ ἂν διασκάψῃς ἐν τῷ βάθει, τοσοῦτ' ἄνω πλεόν ἀναβλύσει τὰ θεῖα νοήματα· πηγὴ γὰρ ἔστιν οὐδέποτε ἐπιλείπουσα» (Εἰς τὸν Λάζαρον, «Ὁμιλ. Δ'» 1: PG 48, 1006-1007).

Τί συγκεκριμένα ἀποτελεῖ «βάθος κρυπτόμενον».

Γιὰ νὰ κατανοήσουμε τί ἀκριβῶς προϋποθέτει ὁ Χρυσόστομος μὲ τὴν ποικιλοτρόπως διατυπωμένη ἑρμηνευτικὴ του ἀρχὴ περὶ κρυπτομένου βάθους, θ' ἀναφέρουμε λίγα παραδείγματα, δηλαδὴ ἑρμηνεία συγκεκριμένων χωρίων.

α. Στὸ Ἐξόδου 3, 13-14 ὁ Μωϋσῆς ζητᾷ ἀπὸ τὸν Θεὸ νὰ μάθει τί πρέπει ν' ἀπαντήσει, ἐὰν τὸν ρωτήσουν οἱ ὁμοεθνεῖς του ποῖος τὸν ἔστειλε σ' αὐτοῦς. Καὶ ὁ Θεὸς τοῦ λέει ν' ἀπαντήσει: «ὁ ὧν

ἀπέσταλκέ με πρὸς ὑμᾶς». Τὸ «ὦν» τοῦ χωρίου τούτου γιὰ τὸν Χρυσόστομο ἔχει βάθος ἐξαιρετικό, εἶναι σημαντικό τοῦ ὑπάρχοντος «αἰεί», πάντοτε, «ἀνάρχως», «κυρίως» καὶ «ὄντως». Κάτω ἀπὸ τὸ γράμμα τῆς Γραφῆς ὑπάρχει ἐδῶ τὸ «αἰδίων» τοῦ Θεοῦ Πατέρα, ἡ ἀλήθεια τῆς αἰδιότητος ἢ αἰωνιότητάς του. Τὸ ἴδιο βάθος, τὴν ἴδια ἀλήθεια, ἀναζητᾶται καὶ βρίσκει ὁ ἐρμηνευτὴς καὶ σὲ ἄλλα χωρία, ὅπως στὸ Ἰωάν. 1, 1: «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος». Καὶ ἐδῶ τὸ γράμμα ἔχει βάθος. Ἐνῶ φιλολογικὰ τὸ γράμμα δηλώνει μόνο ὅτι ὁ Λόγος ἦταν στὴν ἀρχή, ὁ θεολόγος φωτιζόμενος φθάνει στὴν ἀλήθεια ὅτι ὁ Λόγος ἦταν πάντοτε, «αἰεί», ὄχι ἀπλὰ στὴν ἀρχή. Τὸ γράμμα τῶν δύο χωρίων γραμματολογικὰ καὶ γλωσσικὰ δὲν ὀδηγεῖ ἀπαραίτητα στὴν ἀλήθεια τῆς αἰδιότητος, στὴν ὁποία φθάνει ἐντούτοις ὁ ἐρμηνευτὴς καὶ μάλιστα μὲ ὅλη τὴν Παράδοση τῆς Ἐκκλησίας:

«Βούλει καὶ τὸ αἰδίων μαθεῖν; ... κελεύεται (= ὁ Μωυσῆς) εἰπεῖν ὁ ὦν ἀπέσταλκέ με'. Τὸ δὲ ὁ ὦν τοῦ αἰεῖ εἶναι σημαντικόν ἐστὶ καὶ τοῦ ἀνάρχως εἶναι καὶ τοῦ ὄντως εἶναι καὶ κυρίως. Τοῦτο καὶ τὸ ἐν ἀρχῇ ἦν' ἐμφαίνει, τοῦ αἰεῖ εἶναι δηλωτικὸν ὄν. Τοῦτω δὴ οὖν ἐνταῦθα κέχρηται τῷ ρητῷ ὁ Ἰωάννης, δεικνύς ὅτι ἀνάρχως καὶ αἰδίως ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Πατρὸς ἐστὶν ὁ Υἱὸς» (Εἰς Ἰωάν., «Ὁμιλ. ΙΕ'» 2: PG 59, 99-100).

Οἱ λέξεις τῶν βιβλικῶν χωρίων, τὰ «ρήματα», εἶναι «ἀνάξια» νὰ ἐκφράσουν κυριολεκτικὰ τὴν ἀλήθεια ποὺ προϋποθέτουν οἱ θεόπνευστοι συγγραφεῖς τους. Γι' αὐτὸ πολὺ ὀρθὰ ὁ Χρυσόστομος χρησιμοποιεῖ τίς λέξεις - ρήματα μόνο ὡς «σημαντικὰ» καὶ «δηλωτικὰ» τῆς ἀλήθειας (αὐτόθι).

β. Βάθος ἀναζητᾶται καὶ βρίσκει στὸ κυριακὸ λόγο «οἱ ἄγγελοι αὐτῶν διὰ παντὸς βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς» (Ματθ. 18, 10). Πρόσωπο σχηματικὸ δὲν ἔχει ὁ Θεὸς Πατέρας, ἀλλὰ οἱ ἄγγελοι ποὺ ἔχουν καθαρὴ καὶ γρήγορη φύση μποροῦν νὰ «φαντάζονται» «τὴν ἐννοίαν», τὸ γεγονός, Θεός:

«Τί γάρ; καὶ πρόσωπον ὁ Θεὸς ἔχει καὶ ἐν οὐρανοῖς περιγράφεται; Ἄλλ' οὐκ ἂν τις οὕτω μανείη, ὥστε ταῦτα εἰπεῖν. Τί ποτ' οὖν ἐστὶ τὸ λεγόμενον (= τὸ Ματθ. 18, 10); Ὡσπερ ὅταν λέγῃ μακάριοι οἱ καθарοὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται', τὴν κατὰ διάνοιαν ὄψιν φησί, τὴν ἡμῖν δυνατὴν, καὶ τὴν ἐννοίαν τὴν περὶ Θεοῦ. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἀγγέλων εἰπεῖν ἐστὶν, ὅτι διὰ τὴν καθαρὰν αὐτῶν καὶ ἄγρυπνον φύσιν οὐδὲν ἕτερον, ἀλλ' ἢ τὸν Θεὸν αἰεὶ φαντάζονται» (Εἰς Ἰωάν., «Ὁμιλ. ΙΕ'» 2: PG 59, 98-99).

γ. Πολλαπλὸ βάθος ἀνακαλύπτει στὸ χωρίο «Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε

πώποτε· ὁ μονογενῆς Υἱός, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο» (Ἰωάν. 1, 18). Ἐρευνώντας ὁ Χρυσόστομος καὶ ἄλλα βιβλικά χωρία, ὅπως τὰ Ἦσα 6, 1 καὶ Ματθ. 5, 8, στὰ ὁποῖα δηλώνεται τὸ δυνατὸν τῆς θέας τοῦ Θεοῦ, διαπιστώνει ὅτι ἐδῶ πρόκειται γιὰ τὴν «ἀκριβῆ» «θεωρίαν καὶ κατάληψιν», τὴν ἀπόλυτη καὶ οὐσιαστικὴ γνώση τοῦ Θεοῦ Πατέρα, τὴν φύση τοῦ ὁποῖου γνωρίζει ἀπόλυτα μόνο ὁ Θεὸς Υἱός («καθὼς γὰρ γινώσκει με ὁ Πατὴρ καὶ γὰρ γινώσκω τὸν Πατέρα»: Ἰωάν. 10, 15). Οἱ ἄνθρωποι γνωρίζουν, βέβαια, τὸν Θεὸ Πατέρα, ἀλλὰ ὅσο μόνο ἐπιτρέπει ἡ φύση τους καὶ ποτὲ ὅσο καὶ ὅπως τὸν γνωρίζει ὁ Υἱός. Ὁ Χρυσόστομος, παραθέτοντας τὸ χωρίο «οὐδεὶς γινώσκει τὸν Πατέρα, εἰ μὴ ὁ Υἱός» (Ματθ. 11, 27), ἐξηγεῖ:

«Τί οὖν; Πάντες ἐν ἀγνοίᾳ ἐσμέν; Μὴ γένοιτο! Ἄλλ' οὕτως οὐδεὶς οἶδεν ὡς ὁ Υἱός. Ὡσπερ οὖν εἶδον αὐτὸν οἱ πολλοὶ κατὰ τὴν ἐκχωροῦσαν αὐτοῖς ὄψιν, τὴν δὲ οὐσίαν οὐδεὶς ἐθεάσατο, οὕτω καὶ νῦν ἴσμεν πάντες μὲν τὸν Θεόν, τὴν δὲ οὐσίαν οὐδεὶς οἶδεν ὃ τί ποτε ἐστίν, εἰ μὴ μόνος ὁ γεννηθεὶς ἐξ αὐτοῦ. Γνώσιν γὰρ ἐνταῦθα τὴν ἀκριβῆ λέγει θεωρίαν τε καὶ κατάληψιν καὶ τοσαύτην ὄσιν ὁ Πατὴρ ἔχει περὶ τοῦ παιδὸς» (Εἰς Ἰωάν., «Ὁμλ. ΙΕ'» 2: PG 59, 99).

δ. Στὴν φράση «ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς» τοῦ ἴδιου χωρίου ἀναζητεῖ ἐπίσης «βάθος», δηλαδὴ ἀλήθεια, τὴν ὁποία ἡ λέξη «κόλπος» δὲν μπορεῖ γλωσσικὰ νὰ ὀρίσει ἢ νὰ περιγράψει. Τὸ βάθος αὐτὸ γιὰ τὸν Χρυσόστομο εἶναι ἡ φυσικὴ σχέση Πατέρα καὶ Υἱοῦ καὶ ἄρα ἡ ἰσότητά τους. Στὸ γεγονός, βέβαια, τῆς φυσικῆς σχέσεως Πατέρα καὶ Υἱοῦ δὲν ἀνάγεται ὁ ἀναγνώστης τῆς λέξεως «κόλπος». Ἐπεξηγεῖ μάλιστα ὁ ἐρμηνευτὴς ὅτι, ἂν ὁ Εὐαγγελιστὴς δὲν ἤθελε νὰ δηλώσει τὴν ταυτότητα οὐσίας Πατέρα καὶ Υἱοῦ, θὰ ἔλεγε «ὁ Υἱός ὁ ἰδῶν ἐξηγήσατο» ἀντὶ τοῦ «ὁ ὢν ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Πατρὸς» (αὐτόθι).

ε. Στὴν περίπτωση τοῦ χωρίου «μέλλει γὰρ ὁ Υἱός τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεσθαι ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ» (Ματθ. 16, 27) βρῖσκει τὸ βάθος τῆς λέξεως δόξα, ἡ ὁποία, ἐφόσον εἶναι μία γιὰ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱό, προϋποθέτει μία καὶ κοινὴ καὶ τὴν οὐσία τους. Ὁ ἐρμηνευτὴς, λοιπόν, ἀπὸ τὴν γλωσσικὴ αὐτὴ διατύπωση φτάνει ὄχι μόνο στὴν κοινὴ δόξα, ἀλλὰ καὶ στὴν κοινὴ οὐσία:

«... εἰ δὲ δόξα μία, εὐδελον ὅτι καὶ οὐσία μία» (Εἰς Ματθ., «Ὁμλ. ΛΕ'» 4: PG 58, 544).

στ. Προσπαθώντας νὰ ἐρμηνεύσει ὄχι κυρίως τὸ χωρίο, ἀλλὰ τὸν λόγο, τὴν σκοπιμότητα, ὅλης τῆς «Βίβλου γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ,

υἱοῦ Δαβίδ, υἱοῦ Ἀβραάμ...» (Ματθ. 1,1-16), διαπιστώνει κάτω ἀπὸ τὴν ἀπλοϊκὴ φαινομενικὰ παρουσίαση τοῦ γενεαλογικοῦ δέντρου τοῦ Κυρίου «πολὺ τὸ βάθος νοημάτων». Ἐξηγεῖ ὅτι ἡ γενεαλογία ἔχει «αἰτίαν ... μυστικωτέραν καὶ ἀπορρητοτέραν», ἡ ὁποία συνίσταται στὴν προστασία τῆς Παρθένου, τὴν ὁποία οἱ Ἰουδαῖοι θὰ λιθοβολοῦσαν γιὰ μοιχεία (PG 57,31), ἐὰν ἄκουγαν ὅτι γέννησε ὡς παρθένος, γεγονός που θὰ παρεξηγοῦσαν. Ἀφοῦ ἔφτασαν στὸ σημεῖο νὰ παρεξηγήσουν τὸν Κύριο, ποῦ, διότι θεράπευε δαιμονισμένους, τὸν θεώρησαν «δαιμονιῶντα».

ζ. Ὅπως σὲ διάφορα βιβλικὰ χωρία ἀναζητᾶται τὸ βάθος, ἔτσι σὲ ἄλλα ἐρευνᾶ τὰ «συνεσκιασμένα» (PG 95,97) νοήματα, τὰ ὁποία ὁμως ταυτίζει μὲ τὸ γεγονός «βάθος». Δειγματικὰ ἀναφέρουμε ὅτι κατανοεῖ τὸν αὐτοχαρακτηρισμὸ τοῦ Κυρίου ὡς «Υἱοῦ ἀνθρώπου» ὡς ἠθελημένο συσκιασμὸ. Ἐπειδὴ θὰ τὸν παρεξηγοῦσαν τότε οἱ ἄνθρωποι, δὲν ἀποκάλυπτε πάντοτε καὶ μὲ σαφήνεια τὴν «ἰσότητά» του πρὸς τὸν Πατέρα. Ἀλλὰ συσκιασμὸ θεωρεῖ ἀκόμη καὶ τὴν πρόθεση τοῦ Εὐαγγελιστῆ νὰ καλύψει - κρύψει τὴν ἀπὸ τὴν Παρθένο γέννηση μὲ τὴν γενεαλογία:

«Εἰ γὰρ πολλὰ συνεσκίασεν ἐξ ἀρχῆς, Υἱὸν ἀνθρώπου καλῶν ἑαυτὸν καὶ οὐδὲ τὴν πρὸς τὸν Πατέρα ἰσότητα πανταχοῦ σαφῶς ἡμῖν ἐξεκάλυψε, τί θαυμάζεις εἰ καὶ τοῦτο συνεσκίασε τέως, θαυμαστόν τι καὶ μέγα οἰκονομῶν; καὶ ποῖον θαυμαστόν, φησί; Τὸ διασωθῆναι τὴν Παρθένον καὶ ὑποψίας ἀπαλλαγῆναι πονηρᾶς» (Εἰς Ματθ., «Ὁμιλ. Γ'» 1: PG 57, 31-32).

Τέλος, παρατηροῦμε ὅτι τὸ «βάθος» σὲ χωρία καὶ λέξεις «ρημάτα» χαρακτηρίζει ὁ Χρυσόστομος «κεκρυμμένον θησαυρὸν» ἢ «ἐννοίαν μυστικὴν», «ἀπόρρητον» καὶ «πνευματικὴν».

Ἡ προσωπικὴ ἔλλαμψη τοῦ ἐρμηνευτῆ.

Τὸ κρυπτόμενο βάθος τῆς Γραφῆς, ὅτι δηλαδὴ κάτω ἀπὸ τὶς λέξεις ὑπάρχει βάθος καὶ εὖρος νοημάτων, ἐξηγεῖ ὀρθῶς ὁ Χρυσόστομος Ὁ ἄνθρωπος - βιβλικὸς συγγραφέας «δανεῖζει» στὸν Θεὸ τὶς λέξεις καὶ μὲ αὐτὲς δηλώνεται ἡ ἀλήθεια. Ὁ συγγραφέας πρῶτα καθοδηγεῖται, «ἐνηχεῖται», στὴν ἀλήθεια ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα κι ἔπειτα ἐπιλέγει τὶς λέξεις γιὰ νὰ γράψει:

«Ἐπειδὴ γὰρ Πνεύματι θείῳ ἐνηχοῦμενοι ἐξέθεντο οἱ μακάριοι προφηταί, διὰ τοῦτο, ἅ τε Πνεύματι γεγραμμένα (= οἱ Γραφές), πολὺν ἔχουσιν ἐγκεκρυμμένον θησαυρὸν ... καὶ τὴν γλῶτταν μὲν οὗτος (= ὁ προφήτης) ἐδάνεισεν, ἡ δὲ τοῦ Πνεύματος

χάρις πάντα σαφῶς διὰ τούτου τὴν ἡμετέραν διδάσκει φύσιν»
(*Εἰς Γέν.*, «Ὁμιλ. ΚΑ'» 1: PG 53, 175-176).

Ἐπομένως, τὸ δηλούμενο - γραφόμενο μὲ κτιστὸ - ἀνθρώπινο μέσο, δηλαδή μὲ τὴν γλῶσσα, εἶναι ἡ ἀκτιστὴ ἀλήθεια, ποὺ δὲν κατανοεῖται ἀπὸ τὴν κτιστὴ διάνοια τοῦ ἀνθρώπου. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Χρυσ., μολοντί ὡς ἀντιοχειανὸς ἦταν θρεμμένος μὲ τὴν ἱστοριογραμματικὴ μέθοδο, ὑποστήριξε μὲ σαφήνεια ὅτι γιὰ τὴν κατανόηση τῆς Γραφῆς δὲν ἀπαιτεῖται («δεῖται») ἀνθρώπινη «σοφία», ἀλλὰ ἡ «ἀποκάλυψις», ἡ «ἐλλαμψις», ἡ καθοδήγηση τοῦ ἁγίου Πνεύματος:

«Διὰ τοι τοῦτο προσῆκει ἡμᾶς ὑπὸ τῆς ἄνωθεν χάριτος ὀδηγουμένους καὶ τὴν παρὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐλλαμψιν δεξαμένους, οὕτως ἐπιέναι τὰ θεῖα λόγια. Οὐδὲ γὰρ σοφίας ἀνθρωπίνης δεῖται ἡ θεῖα Γραφή πρὸς τὴν κατανόησιν τῶν γεγραμμένων, ἀλλὰ τῆς τοῦ Πνεύματος ἀποκαλύψεως, ἵνα τὸν ἀληθῆ νοῦν τῶν ἐγκειμένων καταμαθόντες, πολλὴν ἐκείθεν δεξώμεθα τὴν ὠφέλειαν» (*Εἰς Γέν.*, «Ὁμιλ. ΚΑ'» 1: PG 53, 175).

Βέβαια, θεωρεῖ περιττὴ τὴν ἀνθρώπινη σοφία, δηλαδή τὴν ἱστοριογραμματικὴ μέθοδο, ἀλλὰ γιὰ τὶς περιπτώσεις τοῦ καθαυτοῦ βάρθους, τῆς κρυπτομένης ἀλήθειας καὶ προφανῶς καὶ γιὰ τὴν πίστη τοῦ χριστιανοῦ στὴν ἀλήθεια τῆς Γραφῆς, ἡ ἀποδοχὴ τῆς ὁποίας δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν γνώση τῶν ἱστοριοφιλολογικῶν δεδομένων τῆς. Διότι τὴν «ἀκολουθία», τὴν ἱστοριογραμματικὴ ἔρευνα, ὅπως θὰ δοῦμε, τὴν ἐκτιμᾷ ἐξαιρετικὰ καὶ τὴν χρησιμοποιεῖ ὡς εἰσαγωγὴ καὶ προετοιμασία γιὰ τὴν κατανόηση τῆς Γραφῆς. Ἡ γνώση τῶν ἱστοριοφιλολογικῶν δεδομένων εἶναι ὅ,τι μπορεῖ νὰ προσφέρει ὁ ἔρμηνευτῆς ὡς ἄνθρωπος γιὰ τὴν προσέγγιση τῆς Γραφῆς, χάριν τῆς ὁποίας ὀφείλει νὰ κοπιᾶζει, νὰ μεριμνᾷ καὶ νὰ ἐρευνᾷ μὲ «ἀκριβειαν», μὲ «ἐπιστήμην» καὶ «τέχνην» (PG 59, 127 καὶ 229· PG 63, 74).

Ὅμως, περισσότερο καὶ ἀπὸ τὶς γνώσεις αὐτὲς ἀπαιτεῖται πολλὴ προσευχὴ καὶ «ἀγρυπνία», κάθαρση πνευματικὴ καὶ ἀφοσίωση μεγάλη στὸ ἔργο τῆς κατανόησεως τῆς Γραφῆς, χάριν τοῦ ὁποίου πρέπει νὰ παραμερίζονται οἱ βιοτικὲς μερίμνες καὶ νὰ συνάγεται ὁ νοῦς μὲ εὐλάβεια στὸν σκοπὸ.

«Πολλῆς ἡμῖν, ἀγαπητοί, δεῖ τῆς μερίμνης, πολλῆς τῆς ἀγρυπνίας, ὥστε δυνηθῆναι τὸ βάθος κατοπτεῦσαι τῶν θεῶν Γραφῶν. Οὐ γὰρ ἀπλῶς, οὐδὲ καθεύδοντας ἐν τῷ βούλευμα αὐτῶν εὐρεῖν, ἀλλὰ δεῖ μὲν ἐρεῦνης ἀκριβοῦς, δεῖ δὲ καὶ εὐχῆς ἐκτενοῦς» (*Εἰς Ἰωάν.*, «Ὁμιλ. ΚΑ'» 1: PG 59, 127).

«Οὐ γὰρ ἔστιν κερδᾶναί τι μέγα ἐντεῦθεν (= ἀπὸ τὴν Γραφή),

μη πρότερον οὕτως ἀνακαθάραντα τὴν ψυχὴν» (Εἰς Ἰωάν., «Ὁμιλ. Γ'» 3: PG 59, 27-28).

Ἐὰν ὁ ἄνθρωπος ζητήσει, μὲ τις παραπάνω προϋποθέσεις, τὴν βοήθεια τοῦ Θεοῦ, θὰ τὴν λάβει καὶ θὰ μπορεῖ νὰ «κατοπτρεύει», νὰ βλέπει τὸ βάθος τῶν Γραφῶν. Αὐτὸ συμβαίνει, διότι ὁ Θεὸς εἰσέρχεται καὶ κατοικεῖ («ἐμβατεύει») στὴν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου. Ἀπὸ ἐκεῖ «φωτίζει τὴν διάνοιαν», «καταυγάζει τὸν λογισμόν», γεγονός που αὐτόματα σημαίνει ὅτι τὸ ἅγιο Πνεῦμα «ἀποκαλύπτει», «ἐκκαλύπτει», κάτι ἀπὸ τὸ βάθος τῆς Γραφῆς, ἀπὸ αὐτὰ που ἀγνοοῦμε. Τὸ ἔργο τῆς ἐλλάμπσεως ἢ τοῦ φωτισμοῦ τοῦ λογισμοῦ καὶ ἀλλιῶς ἢ καθοδήγηση τοῦ νοῦ στὴν κατανόηση γενικὰ τῶν «γεγραμμένων τῆς Γραφῆς» καὶ εἰδικὰ τοῦ βίου τῆς Γραφῆς εἶναι ἔργο τοῦ ἁγίου Πνεύματος:

«... κὰν ἄνθρωπος ἡμῖν μὴ γένηται διδάσκαλος, αὐτὸς ὁ Δεσπότης, ἄνωθεν ἐμβατεύων ταῖς καρδίαις ταῖς ἡμετέραις, φωτίζει τὴν διάνοιαν, καταυγάζει τὸν λογισμόν, ἐκκαλύπτει τὸν λανθάνοντα, διδάσκαλος ἡμῖν γίνεται τῶν ἀγνοουμένων. Μόνον ἐὰν ἡμεῖς τὰ παρ' ἐαυτῶν εἰσφέρειν βουλώμεθα... Ἐπειδὴν οὖν λάβωμεν μετὰ χειρὸς βιβλίον πνευματικόν, συντείναντες ἐαυτῶν τὴν διάνοιαν καὶ συναγαγόντες τὸν λογισμόν καὶ πᾶσαν βιοτικὴν ἔννοιαν ἀπωσάμενοι οὕτω τὴν ἀνάγνωσιν ποιώμεθα μετὰ πολλῆς τῆς εὐλαβείας, μετὰ πολλῆς τῆς προσευχῆς, ἵνα δυνηθῶμεν ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὀδηγηθῆναι ἐπὶ τὴν κατανόησιν τῶν γεγραμμένων» (Εἰς Γέν., «Ὁμιλ. ΔΕ'» 1: PG 53, 321-322).

«... καὶ γὰρ φιλόανθρωπον ἔχομεν Δεσπότην καὶ ἐπειδὴν ἴδη μερμυώντας ἡμᾶς καὶ πόθον πολὺν ἐπιδεικνυμένους πρὸς τὴν τῶν θείων λογίων κατανόησιν, οὐκ ἀφήσιν ἐτέρου τινὸς δεηθῆναι, ἀλλ' εὐθέως φωτίζει τὸν ἡμέτερον λογισμόν καὶ τὴν παρ' αὐτοῦ ἔλλαμψιν χαρίζεται καί... πᾶσαν τὴν ἀληθῆ διδασκαλίαν ἐκτίθησι τῇ ἡμετέρᾳ ψυχῇ... φέρε οὖν καὶ ἡμεῖς ἐπισπασώμεθα, ἵνα καὶ αὐτὸς φωτίσῃ ἡμῶν τὸν λογισμόν πρὸς τὸ κατοπτρεύειν τῶν θείων Γραφῶν τὴν δύναμιν» (Εἰς Γέν., «Ὁμιλ. ΚΔ'» 1: PG 53, 206-207).

Εἶναι προφανές ὅτι, ὅσα γενικὰ λέει ὁ ἱερός ἐρμηνευτής γιὰ προσευχή, ἀγρυπνία καὶ ἐπιστήμη ἐρμηνείας παραπέμπουν στὴν προσωπικὴ του ἐμπειρία, ὅπως τὴν βίωνε πάντοτε, ἀλλὰ περισσότερο στὰ ἔξι χρόνια που ἔζησε ὡς αὐστηρὸς μοναχὸς καὶ ἀναχωρητής. Τότε που ἀγρυπνοῦσε τόσο πολὺ, ὥστε ζήτημα εἶναι ἂν ἀναπαύοταν δύο - τρεῖς ὥρες κατὰ τὸ εἰκοσιτετράωρο.

Σὲ λίγες μάλιστα περιπτώσεις ὁ Χρυσόστομος γίνεται πὺδ ἀποκαλυπτικὸς τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ ὑπενθυμίζει ἔτσι τὸν Γρηγόριο Θεολόγο, πὺδ ἑπτὰ χρόνια ἐνωρίτερα, τὸ καλοκαίρι τοῦ 380 στὴν Κωνσταντινούπολη, ἀφέθηκε νὰ ὁμολογήσει ὅτι ὅσα ἐξηγοῦσε γιὰ τὴν θεότητα τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀποτελοῦσαν «ἐλλαμψιν», πὺδ δέχτηκε ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ ἅγιο Πνεῦμα (βλ. «Λόγος ΛΑ'» 33: PG 36, 171). Περὶ τὸ 387-388 καὶ ὁ Χρυσόστομος, μιλώντας κι ἐξηγώντας βιβλικὰ χωρία στοὺς ἀντιοχεῖς, δήλωσε μὲ σαφήνεια ὅτι ὅσα τοὺς λέει δὲν εἶναι δικά του καὶ δὲν εἶναι χάριν φιλολογίας ἢ ἐπιδειξίως ρητορικῆς, ἀλλὰ ὅσα τοῦ ἐμπνέει ἡ χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος:

«οὐ γὰρ ἡμέτερα τὰ λεγόμενα, ἀλλ' ἄπερ ἂν ἡ τοῦ Πνεύματος ἐμπνεύση χάρις» (Εἰς Ἀνδιάντας, «Ὁμιλ. Α'» 1: PG 49, 17).

Καὶ γίνεται πὺδ συγκεκριμένος, ἐξειδικεύοντας τὴν ἐμπνευση καὶ δηλώνοντας αὐτὴν μὲ τὸ ρῆμα «χορηγῶ». Οἱ Ἀντιοχεῖς θ' ἀκούσουν ἀπὸ τὸν Χρυσόστομο ὅ,τι τοῦ χορηγήσει γιὰ τὴν οἰκοδομὴ τους ἡ θεία χάρις:

«οὐδὲ γὰρ τὰ ἡμέτερα λέγομεν, ἀλλ' ἄπερ ἂν ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις διὰ τὴν οἰκείαν φιλανθρωπίαν καὶ τὴν ὑμετέραν οἰκοδομὴν χορηγήσῃ» (Εἰς Γέν., «Ὁμιλ. ΜΕ'» 6: PG 54, 414).

Ἡ ἀποκαλυπτικὴ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ ἐκτείνεται ἀκόμα καὶ στοὺς ἀπλοὺς ἐκείνους χριστιανούς, πὺδ ἐνῶ ζητοῦν δὲν βρίσκουν σοφὸ καὶ φωτισμένο δάσκαλο νὰ τοὺς ἐξηγήσει τὰ δύσκολα καὶ ἀσαφῆ σημεῖα τῆς Γραφῆς. Ὁ Θεὸς τότε, βλέποντας τὸν ζῆλο τους καὶ τὴν «ἀγρυπνίαν» τους, τοὺς διδάσκει ἀποκαλυπτικὰ ἐκεῖνα πὺδ ζητοῦν νὰ κατανοήσουν:

«κἂν ἄνθρωπος μὴ (= βρεθεῖ νὰ σὲ) διδάξῃ τὸ ζητούμενον, αὐτὸς (= ὁ Θεὸς) ἀποκαλύψει πάντως» (Εἰς Λάζαρον, «Ὁμιλ. Γ'» 3: PG 48, 995).

Ὁ Χρυσόστομος, ἐπειδὴ ἔχει βαθιὰ προσωπικὴ ἐμπειρία τοῦ γεγονότος τῆς ἐλλάμψεως, διακρίνει εὐκόλα τὴν διαφορὰ μεταξὺ τοῦ ἐθνικοῦ μάντη καὶ τοῦ θεόπνευστου προφήτη. Χαρακτηριστικὸ τοῦ πρώτου εἶναι ἡ ἔκσταση («τὸ ἐξεστηκέναι»), ἡ προσπάθεια νὰ ἐξέλθει ἀπὸ τὸν ἑαυτό του, ὅποτε δὲν ἐλέγχει τὸν ἑαυτό του, εἶναι ἀναστατωμένος καὶ δὲν ἔχει συνείδηση τῶν λεγομένων του. Ἀντίθετα, ὁ προφήτης δέχεται τὴν ἐλλάμψη στὸ εἶναι του, χωρὶς ἔκσταση, ἔχει τὴν διάνοιά του σὲ ἐργήγορη, ἐλέγχει τὸν ἑαυτό του, ἡρεμεῖ καὶ γνωρίζει τί ἀκριβῶς λέει:

Ὁ μάντης «οὐδὲν εἰδὼς ὧν λέγει. Τοῦτο γὰρ μάντεως ἴδιον, τὸ ἐξεστηκέναι, τὸ ἀνάγκην ὑπομένειν... τὸ σύρεσθαι ὡπερ μαινόμενον. Ὁ δὲ προφήτης οὐχ οὕτως, ἀλλὰ μετὰ διανοίας νηφού-

σης καὶ σωφρονούσης καταστάσεως καὶ εἰδῶς ἃ φθέγγεται φησιν ἅπαντα» (Εἰς Α' Κορ., «Ὁμιλ. ΚΘ'» 1: PG 61, 241).

Ἐρμηνεύει ὀρθά, διότι πιστεύει ὀρθά.

Ἡ διαπίστωση βάθους σὲ βιβλικὰ χωρία καὶ ἡ κατανόηση τοῦ βάθους αὐτοῦ, ἐπομένως ἢ προσέγγιση ἐγκειμένης ἀλήθειας ὡς θησαυροῦ, προϋποθέτει ἀπέραντη ἐλευθερία δράσεως τοῦ ἐρμηνευτῆ θεολόγου. Ὁ ἐρμηνευτὴς δύναται νὰ ἐπιτύχει πολλά, ὅμως αὐτὰ εἶναι συνάρτηση τῆς δικῆς του μεθοδολογικῆς καὶ πνευματικῆς προετοιμασίας καὶ τῆς φωτιστικῆς δράσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ὁ χώρος, πρὸς τὸν ὅποιο ἐπιθυμεῖ νὰ κινηθεῖ, ἐφόσον οἱ βιβλικὲς λέξεις δηλώνουν τὴν ἀπειρη ἀλήθεια, εἶναι πράγματι ἀπέρατος. Τὸ πρόβλημα, πὸν συνήθως θέτουν οἱ ἐρευνητές, εἶναι ἂν ἡ κίνηση τοῦ ἐρμηνευτῆ Χρυσοστόμου πρὸς τὸ βάθος ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὰ γνωστὰ δεδομένα τῆς Γραφῆς ἢ ἀπὸ τὴν Παράδοση τῆς Ἐκκλησίας, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν διδασκαλία τῆς (τὰ δόγματά τῆς).

Ἀσκώντας ἐρμηνευτικὸ ἔργο ἢ θεολογώντας γιὰ ν' ἀντιμετωπίσει αἰρετικούς, φαίνεται νὰ ἐκκινᾷ ἀπὸ τὰ βιβλικὰ δεδομένα καὶ νὰ προχωρεῖ ἐπικυρωτικὰ πρὸς τὴν δογματικὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας. Πρόκειται ὅμως γιὰ ἐπιφανειακὴ ἐκτίμηση, διότι ὁ Χρυσόστομος ἀσκεῖ ἐρμηνεία ὡς φορέας τῆς Παραδόσεως καὶ θεολογεῖ πάντα ὡς βιβλικός. Εἶναι βιβλικός, διότι εἶναι παραδοσιακός· καὶ εἶναι παραδοσιακός, διότι εἶναι βιβλικός, ἀφοῦ ἡ ἀλήθεια καὶ στὴν Γραφή καὶ στὴν Παράδοση εἶναι μία. Τὸ πρόβλημά του εἶναι ἡ σχέση του μὲ τὴν ἀλήθεια, ἐὰν πιστεύει καὶ ἂν ἔχει ἐμπειρία τῆς μᾶς καὶ μοναδικῆς αὐτῆς ἀλήθειας. Στὴν συνείδησή του Γραφή καὶ Παράδοση ἀποτελοῦν ἐνιαῖο γεγονός, μολονότι διακρίνονται συμβατικά. Στὴν Παράδοση ἔχουμε ἀκριβῶς τὴν ἴδια ἀλήθεια, μόνο πὸν ἡ γνώση τῆς ἐμφανίζεται εὐρύτερη. Ὁ ἐκάστοτε ἐρμηνευτὴς - θεολόγος, διαθέτοντας θερμὴ, ὅπως οἱ προγενέστεροι, πίστη, ἀναζητᾷ καὶ προσεγγίζει τὸ ἐγκείμενο, τὸ κρυπτόμενο βάθος, δηλαδὴ γνωρίζει κάπως εὐρύτερα τὴν ἴδια πάντοτε ἀλήθεια, τὴν δηλούμενη μὲ τὶς βιβλικὲς λέξεις.

Ἐπομένως τὸ ἐρώτημα, ἐὰν ὁ Χρυσόστομος ἐκκινᾷ ἀπὸ τὴν Γραφή ἢ ἀπὸ τὸ δόγμα, δὲν ἀπασχόλησε τὸν ἴδιο. Ζοῦσε τόσο ἐνιαῖα καὶ βαθιὰ Γραφή καὶ Παράδοση, ὥστε νὰ διαπιστώνει κανεὶς ὅτι: ἔγινε μεγάλος ἐρμηνευτὴς, διότι ἀποδεχόταν ἀπόλυτα τὴν Παράδοση. Καὶ ἔγινε μεγάλος θεολόγος, διότι ὑπῆρξε θαυμάσιος ἐρμηνευτὴς. Ὅ,τι προβληματίζει σχετικὰ εἶναι ἡ ἀπουσία παραπομπῶν τοῦ Χρυσοστόμου σὲ ὀνόματα προγενεστέρων ἐρμηνευτῶν, κάποιους ἐκ τῶν ὁποίων

ἀναμφίβωλα γνωρίζει, ἀλλὰ πολὺ σπάνια μνημονεύει καὶ μάλιστα μὲ τρόπο γενικὸ καὶ ἀόριστο:

«Ὁὐ γὰρ ἐμὸς ὁ λόγος, ἀλλὰ πατέρων ἡμετέρων, θαυμασῶν καὶ ἐπισήμων ἀνδρῶν» (*Εἰς Ματθ.*, «Ὁμιλ. Γ'» 1: *PG* 57, 31).

«... φασὶ τινες ταῦτα ἀκριβῶς ἐξητακότων» (αὐτόθι, *PG* 57, 35).

Προσέχοντας ὁ ἐρμηνευτὴς τὶς ἔντονα ἀντιαιρετικὲς *Ὁμιλίες* του καὶ τὶς συνήθειες ἐρμηνευτικῆς παρατηρεῖ ὅτι γιὰ τὸν συγγραφέα τοὺς αὐτονόητα οἱ αἵρετικοὶ διέστρεψαν τὸ γράμμα καὶ τὸ πνεῦμα τῆς Γραφῆς. Καὶ ὅταν ζητᾷ χωρία γιὰ νὰ τοὺς ἀνατρέψει, αἰσθάνεται βέβαιος ὅτι ἔχει τέτοια ἢ Γραφή, ἔστω καὶ ἂν πρέπει νὰ προχωρήσει στὸ κρυπτόμενο βάθος τοὺς (βλ. π.χ. *PG* 53, 44-45· *PG* 59, 229· *PG* 61, 545-546 καὶ 617-618).

Σὲ περιπτώσεις, μάλιστα, διαστροφῆς καὶ παρερμηνείας ἀπὸ αἵρετικοὺς βιβλικῶν χωρίων, τὰ ὁποῖα παρουσιάζουν ἀσάφεια ἢ δυσκολία, εἶναι σὲ θέση νὰ παραθέτει καὶ νὰ συνεξετάζει τὸν μεγαλύτερο δυνατὸ ἀριθμὸ σχετικῶν βιβλικῶν χωρίων, ὥστε νὰ ἀποδεικνύεται ὁ μεγαλύτερος δάσκαλος τῆς ἀρχῆς «ἡ Γραφή ἐρμηνευομένη ἀπὸ τὴν Γραφή». Ἀποτελεῖ ὅμως καὶ αὐτὸ ἐπιφανειακὴ ἐκτίμηση. Ὁ Χρυσόστομος συμπαραθέτει πολλὰ σχετικὰ χωρία, ἀλλὰ ἐρμηνεύει ὀρθὰ τὴν Γραφή, κυρίως διότι ἔχει ὀρθόδοξη παραδοσιακὴ πίστη, ποὺ τὸν βοηθᾷ νὰ κατανοεῖ ὀρθὰ, «*θεοπρεπῶς*», τὸ πνεῦμα τῆς Γραφῆς καὶ ἰδιαίτερα τὸ πνεῦμα τῶν διαστρεφομένων χωρίων τῆς. Ἐλλωστε ἡ ἐπιλογὴ κάποιων βιβλικῶν χωρίων πρὸς ἐρμηνεία ἐνὸς ἄλλου (*PG* 61, 314) προϋποθέτει τὴν ὀρθὴν κατανόηση καὶ τοῦ ἐνὸς καὶ τῶν ἐπικουρικῶν χωρίων, κάτι ποὺ δὲν ἐξασφαλίζεται μὲ τὴν γνώση μόνον τῶν ἱστοριοφιλολογικῶν δεδομένων. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ τόσο προβαλλόμενη ἀρχὴ «ἡ Γραφή ἐρμηνευομένη ἀπὸ τὴν Γραφή» (ἀρχὴ ποὺ ἐφαρμόστηκε ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας ρήτορες γιὰ τὴν ἀνεκτότερη ἐρμηνεία τοῦ Ὁμήρου: «*Ὁμηρον ἐξ Ὁμήρου σαφηνίζειν*») εἶναι χρήσιμη, ἀλλὰ δὲν λύνει μόνη τῆς τὸ πρόβλημα τῆς ὀρθῆς κατανοήσεως τῆς Γραφῆς. Τὸ γράμμα τῆς Γραφῆς μένει ὅπωςδὴποτε «*ψιλὸν*» γράμμα, ἐὰν δὲν ἀναφλεγεῖ ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ὅποτε τότε μόνον κατανοεῖ τὸ βάθος τῶν νοημάτων:

«...ἐπὶ τῶν θείων Γραφῶν, οἱ μὲν ἀπλῶς ἀναγινώσκοντες τὰ γράμματα, γράμματα εἶναι νομίζουσι ψιλὰ καὶ τῶν ἄλλων πλέον ἔχειν οὐδέν. Οἱ δὲ τοῖς τῆς πίστεως ὀφθαλμοῖς αὐτὰ καταμανθάνοντες... πρὸς τοῦ Πνεύματος παραδιδόντες αὐτῶν τὴν ἐξέτασιν, ἅπαντα τὸν χρυσὸν αὐτῶν ὄφονται ραδίως. («*Πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας ὑπὲρ τοῦ μήκους...*» β': *PG* 51, 126).

«Ἀκολουθία»: χρήση καὶ διεύρυνση τῆς ιστορικογραμματικῆς μεθόδου.

Ἄπ' ὄλους τοὺς δασκάλους του, τοὺς χριστιανοὺς Διόδωρο καὶ Καρτέριο καὶ τοὺς ἐθνικοὺς Λιβάνιο καὶ Ἀνδραγάθιο, ἔμαθε νὰ προσέχει τὸ γράμμα τῶν ὁποίωνδήποτε κειμένων. Ἔτσι ὁ Χρυσόστομος, σεβόταν ἐξαιρετικὰ τὸ γράμμα τῆς ἀγίας Γραφῆς, χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει ὅτι ἔνιωθε ὑποχρεωμένος νὰ δέχεται πάντοτε τὴν κοινὴ ἔννοια τῆς λέξεως, γιατί ἐνίοτε ἡ λέξις ἔχει βαθύτερη ἔννοια, διάφορη ἀπὸ τὴν κοινή:

«τὰ μὲν ὡς εἴρηται ἐκκληπτέον, τὰ δὲ ἀπεναντίας τοῖς κειμένοις» (Εἰς Ψαλμ., «Ὁμιλ. ΜΣΤ'» 1: PG 55, 209).

Οἱ λέξεις εἶναι «πνευματικῆς», ἔχουν δυναμικότητα ἢ προϋποθέτουν καὶ κρύβουν βαθύτερα νοήματα, ὥστε νὰ σημειώνει ἐμφαντικὰ:

«πνευματικὰ ὄντα τὰ ρήματα τῆς Γραφῆς» (PG 61597).

Ἀκριβῶς τὸ «πνευματικὸ» αὐτὸ στοιχεῖο ἢ τὸ βάθος τοῦ νοήματος τὸν ὑποχρεώνει νὰ γίνεῖ κατὰ πρῶτο λόγο ἐπίμονος ἐρευνητῆς ὄλων τῶν φιλολογικῶν, γλωσσικῶν, ἱστορικῶν, κοινωνικῶν, θρησκευτολογικῶν, φιλοσοφικῶν, κοσμολογικῶν, ἀστρολογικῶν κ.λπ. δεδομένων, ποὺ εἶναι δυνατὸ νὰ συμβάλλουν στὴν προετοιμασία τοῦ ἐρμηνευτῆ, γιὰ τὴν προσέγγιση καὶ γνώση τοῦ βαθύτερου νοήματος τοῦ χωρίου. Ὅλα τὰ στοιχεῖα αὐτὰ πρέπει ἀπαραίτητα νὰ εἶναι γνωστά, γιατί συντελοῦν στὴν ἐξήγηση τῶν διαφορῶν μεταξὺ βιβλίων ἢ χωρίων τῆς Γραφῆς, ἢ ὅποια ὁμως ἀποτελεῖ ἀδιαμφισβήτητὴ ἐνότητα, ἐφόσον ὅλα τὰ μέρη τῆς εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἴδιας θείας δυνάμεως:

«θεία γὰρ δύναμις ἦν ἡ πάντα ἐπιούσα καὶ κατορθοῦσα παρὰ πᾶσιν» (Εἰς Ματθ., «Ὁμιλ. Α'» 4: PG 57,18).

Κάθε τμῆμα ἢ φράση τῆς Γραφῆς κατανοεῖται ὡς μέρος τοῦ ὅλου τῆς καὶ ὑπογραμμίζει τὴν «συγγένειαν» τῶν μελῶν ποὺ ἀνήκουν στὸ ἴδιο σῶμα:

Κάθε «μέρος ...βοᾷ τὴν πρὸς τὸ ὅλον σῶμα συγγένειαν ...ἐπὶ τῶν Γραφῶν ἔστιν ἰδεῖν ἐκάστῳ τῶν εἰρημένων μέρει τὴν παντὸς συγγένειαν διαφανόμενην» (Εἰς Ματθ., «Ὁμιλ. Α'» 3: PG 57,17-18).

Γι' αὐτὸ, ἰδιαίτερα τὰ δυσνόητα χωρία δὲν πρέπει νὰ ἐρμηνεύονται μόνον τους, ἀλλὰ μὲ τὴν βοήθεια εὐληπτότερων συναφῶν χωρίων. Κάθε φράση καὶ λέξις τῆς Γραφῆς γίνεται χρήσιμη γιὰ τὴν κατανόηση ἄλλης φράσεως ἢ λέξεως καὶ συνεπῶς συντελεῖ στὴν κατανόηση τοῦ ὅλου τῆς Γραφῆς. Ἡ ἀντίληψη αὐτὴ (ἐρμηνευτικὸς κύκλος - hermeneutischer Zirkel θὰ ἔλεγαν οἱ σύγχρονοι ἐρευνητῆς) ὑπάρχει σὰν

σχῆμα σὸν Ἀριστοτέλη, ἀλλὰ θεμελιώνεται ἀπὸ τὸν Χρυσόστομο σὲ νέα βάση, σὸ γεγονὸς δηλαδὴ ὅτι τὰ μέρη τῆς Γραφῆς γράφηκαν μὲ τὴν ἐπίνευση τοῦ ἁγ. Πνεύματος. Παρὰ τὸ γεγονὸς τοῦτο, ποῦ συνιστᾷ ἐρμηνευτικὴ ἀρχὴ πολυσήμαντη, τὰ στοιχεῖα τῆς ἱστοριογραφικῆς μεθόδου εἶναι ἀπαραίτητα καὶ μάλιστα ὁ Χρυσόστομος τὰ ἐμπλουτίζει καὶ ὅλα μαζὺ τὰ χαρακτηρίζει Ἀκολουθία. Πρέπει μάλιστα νὰ ὑπογραμμισθεῖ ὅτι ἡ πλειονότητα τῶν βιβλικῶν κειμένων κατανοεῖται μὲ τὴν βοήθεια τῆς ἀκολουθίας αὐτῆς, ποῦ ἐνίοτε φθάνει μέχρι τὴν προσπάθεια ἀποκαταστάσεως τοῦ κειμένου.

Ὁ ὅρος ἀκολουθία, ποῦ χρησιμοποιεῖται ἀπὸ παλαιότερους καὶ μάλιστα ἀπὸ τὸν Γρηγόριο Νύσσης († 394), γράφοντα σχεδὸν τὴν ἴδια ἐποχὴ μὲ τὸν Χρυσόστομο, διευρύνεται τώρα καὶ ἐμπλουτίζεται γιὰ πρώτη φορὰ τόσο πολὺ. Δηλώνει μὲ τὸν ὅρο ἐρμηνευτικὲς γενικὰ προϋποθέσεις καὶ εἰδικὰ τὴν τάξη, τὴν διαδικασία καὶ τὴν τακτικὴ, ποῦ ἀκολουθεῖ ἡ Γραφή· δηλώνει τοὺς νόμους ποῦ τὴν διέπουν, τοὺς τρόπους μὲ τοὺς ὁποίους αὐτὴ ἐκφράζεται, τὴν συνέπεια ποῦ σ' αὐτὴν διαπιστώνουμε, τὸν λόγο τῆς ἀνελιξέως τῆς θείας οἰκονομίας. Δηλώνονται ἀκόμη ζητήματα εἰσαγωγικά, μερικὰ καὶ ἐξειδικευμένα. Ἔχουμε, λοιπόν, συστηματοποίηση τῆς ἀκολουθίας.

α. Πρῶτον, τὰ γενικὰ στοιχεῖα τῆς ἀκολουθίας διακρίνει σὲ εἰσαγωγικὰ καὶ βιβλικὰ κείμενα.

Ἐξετάζονται τὰ φιλολογικὰ εἶδη τῶν βιβλίων, ἐὰν δηλαδὴ πρόκειται γιὰ προφητεία, διήγηση, παραβολή, ἀλληγορία, ποίηση, ἐπιστολή, εὐαγγέλιο ἢ ἀποκάλυψη. Σὲ ὀρισμένες περιπτώσεις, ὅπως τῶν «Ὁμιλιῶν» τοῦ στίς *Πράξεις* καὶ στίς *Πρὸς Κορινθίους*, τὰ εἰσαγωγικά του εἶναι τόσα καὶ τέτοια, ποῦ δίνουν ἀνάγλυφη τὴν εἰκόνα τῆς ζωῆς τῆς πρώτης Ἐκκλησίας.

Ἐρευνῶνται οἱ προϋποθέσεις τοῦ συγγραφέα, ἡ πνευματικὴ του κατάσταση, ὁ σκοπὸς του, ἡ βαθύτερη πρόθεσή του, οἱ τρόποι ποῦ χρησιμοποιεῖ καὶ τὸ εἶδος τοῦ θέματός του.

Ἐξηγοῦνται οἱ προϋποθέσεις τῶν ἀκροατῶν ἢ παραληπτῶν ἢ ἀναγνωστῶν, ἡ δεκτικότητά τους, οἱ συνθήκες στίς ὁποῖες ζοῦν, ἡ ἀντιληπτικὴ τους ἰκανότητα, οἱ ἀδυναμίες καὶ οἱ πιθανὲς ἀντιδράσεις τους.

Ἐπισημαίνεται καὶ ἀξιολογεῖται πάντοτε ὁ τόπος καὶ ὁ χρόνος συντάξεως τῶν βιβλίων καὶ συναφῶς ὑπογραμμίζεται ἡ σημασία τῶν δεδομένων αὐτῶν γιὰ τὴν κατανόηση τοῦ περιεχομένου ἑνὸς βιβλίου.

Ἀναλύει πολὺ συχνὰ τὴν γλωσσικὴ μορφή τοῦ κειμένου καὶ ἐνίοτε

ἐπιχειρεῖ τὴν ἀποκατάσταση αὐτοῦ. Ἄγνοεῖ ὁμως τὴν ἐβραϊκὴ γλώσσα, χρησιμοποιεῖ ἀπὸ δεύτερο χέρι στοιχεῖα τῆς, γνωρίζει συριακὰ πού τοῦ γίνονται χρήσιμα, ἔχει συνείδηση τῆς δυσκολίας ν' ἀποδοθεῖ τὸ πρωτότυπο ἐβραϊκὸ κείμενο σὲ ἄλλη γλώσσα — ἐπομένως καὶ στὴν ἑλληνικὴ τῶν Ο' — καὶ σποραδικὰ καταφεύγει σὲ ἄλλες γνωστὲς μεταφράσεις τῆς ΠΔ:

«Δεῖ δὲ πρότερον μαθεῖν τίς τὸ βιβλίον ἔγραψεν. Αὕτη γὰρ ἀρίστης ἐρεύνης ἀκολουθία, πρότερον τὸν γράψαντα ἰδεῖν, εἰ ἄνθρωπος ἐστὶν ἢ ὁ Θεός. Κἂν μὲν ἄνθρωπος, παρακουσώμεθα ... ἂν δὲ Θεός, δεξώμεθα ... μηδὲν παρὰ ἀνθρώπων μανθάνειν, ἀλλὰ παρὰ Θεοῦ δι' ἀνθρώπων. Δεῖ τοίνυν ἐξετάσαι τίς ὁ γράψας καὶ πότε ἔγραψε καὶ περὶ τίνων καὶ τίνος ἔνεκεν τῇ ἑορτῇ ταύτῃ νενομοθέτηται αὐτὸ ἀναγινώσκεισθαι ... καὶ γὰρ καὶ τοῦτο χρήσιμον ... (= τὸ) τίνος ἔνεκεν ταύτην ἔχει τὴν ἐπιγραφὴν, Ἰπράξεις ἀποστόλων'...» («Πρὸς τοὺς ἐγκαταλείψαντας ... καὶ εἰς τὸ μὴ παρατρέχειν τὰς ἐπιγραφὰς» 3: PG 51, 71).

«Πολλῆς ἡμῖν δεῖ τῆς ἀγρυπνίας, μᾶλλον δὲ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος, ἵνα μὴ τοῖς ρήμασιν ἐναπομείνωμεν ψιλοῖς. Οὕτω γὰρ καὶ οἱ αἰρετικοὶ πλανῶνται, ὅτι μήτε τὸν σκοπὸν ἐξετάζουσι τοῦ λέγοντος, μήτε τὴν ἔξιν τῶν ἀκούοντων. Ἄν οὖν μὴ ταῦτα προσθῶμεν καὶ ἕτερα δέ, οἷον καιροῦς καὶ τόπους καὶ γνώμην ἀκροατοῦ, πολλὰ ἔψεται τὰ ἄτοπα» (Εἰς Ἰωάν., «Ὁμιλ. Μ'» 1: PG 59, 229. Βλ. καὶ PG 51, 101).

«Ὅσω γὰρ ἂν τις αὐτοῖς ἐνδιατρίβῃ, τοσοῦτω ὀξύτερον βλέπει, τοσοῦτω πλέον ὀρᾷ τὸ φῶς καθαρὸν. Ἰδοὺ πόσα λέγω: τί ἐστὶ προφητεία; εἶπατε τί ἐστὶ διηγήματα; τί ἐστὶ παραβολή; τί ἐστὶν ἀλληγορία; τί ἐστὶ τύπος; τί ἐστὶ σύμβολον; τί ἐστὶν Εὐαγγέλιον;» (Εἰς Πράξ., «Ὁμιλ. ΙΘ'» 5: PG 60, 156).

β. Δεύτερον, εἰδικὰ στοιχεῖα τῆς ἀκολουθίας ἀποτελοῦν:

Ἡ κατανόηση τῶν «ιδιωμάτων» καὶ τῶν «νόμων» τῆς Γραφῆς. Μὲ τοὺς ὅρους αὐτούς, πού δὲν τοὺς διευκρινίζει πολὺ, ἐννοεῖ ὅτι στὴν σύγχρονη φιλοσοφία τῆς γλώσσας (ἀναλυτικὴ φιλοσοφία καὶ στρουκτουραλισμὸς - δομισμὸς) ὀνομάζουμε δομὲς κοινωνικοφιλοσοφικῆς, θρησκευτικῆς, κοσμολογικῆς καὶ προπαντὸς γλωσσικῆς.

Διερεύνηση τῶν ποικίλων μιᾶς λέξεως ἐννοιῶν, ὁ φορτισμὸς τῶν ὁποίων κατὰ ἐποχές, τόπους καὶ χρήστες ποικίλλει ἔντονα.

Διάκριση τῆς κοινῆς ἐννοίας τῆς λέξεως ἀπὸ τὸ «θεοπρεπὲς» νόημά της, διάκριση τῶν «ταπεινῶς» καὶ «ὑψηλῶς» λεγομένων.

Ἐπισήμανση κι ἐξήγηση τῶν μεταξὺ τῶν βιβλικῶν συγγραφέων διαφορῶν ἢ διαφωνιῶν σὲ γεγονότα καὶ προπαντὸς σὲ περιεχόμενο ἐννοιολογικὸ κάποιων λέξεων.

«*Οὕτω καὶ τῶν θεῶν Γραφῶν οἱ τὴν ἀκολουθίαν οὐκ εἶδότες, οὐδὲ τὰ ἰδιώματα καὶ τοὺς νόμους αὐτῆς ἐξετάζοντες, ἀλλ' ἀπλῶς καὶ ἐνὶ τρόπῳ πάντα ἐπιόντες, χρυσοῖον μετὰ γῆς φύροντες, οὐδέποτε τὸν ἐναποκείμενον αὐτῇ θησαυρὸν εὐρήσουσι. Ταῦτα δὲ εἶπον νῦν, ἐπειδὴ τὸ προκείμενον ἡμῖν χωροῖον ἔχει μὲν πολὺν τὸν χρυσοῖον, οὐ μὴν κατάδηλον, ἀλλὰ πολλῇ κατακεχωσμένον ἄνωθεν ἀσαφεία. Διὸ χρηὶ διασκάπτοντας καὶ διακαθαίροντας ἐπὶ τὰ γνήσια τῶν νοημάτων ἐλθεῖν»* (Εἰς Ἰωάν., «Ὁμιλ. Μ'» 1: PG 59, 229. Βλ. καὶ 376).

«*Μία μὲν γὰρ ἡ λέξις, πολλὰ δὲ τὰ ἐξ αὐτῆς δηλούμενα»* (Εἰς Β' Κορ., «Ὁμιλ. ΚΘ'» 2: PG 61, 598).

Γιὰ νὰ ἐκτιμήσουμε τὸ εὖρος καὶ τὸ βάθος τῆς Χρυσοστομικῆς ἀκολουθίας, ἄρα τὴν συμβολὴν τοῦ στὴν ἱστοριογραφικὴν ἔρευνα τῶν βιβλικῶν κειμένων, σημειώνουμε κάτι ποῦ ἔκπληκτοι παρατηρήσαμε: Ὁ Χρυσόστομος ἐπιχείρησε πρῶτος νὰ δεῖξει τὴν σειρὰ, μὲ τὴν ὁποία οἱ Ἐπιστολὲς τοῦ Παύλου συντάχθηκαν, καὶ νὰ τίς χρονολογήσει. Ἡ σειρὰ μάλιστα αὐτῆ, μὲ ἀποκλίσεις μικρῆς, γίνεται καὶ σήμερα δεκτὴ ἀπὸ τοὺς μὴ ἀκραιούς καινοδιαθηκολόγους.

Ἄναγωγὴ (ὄχι ἀλληγορικὴ ἐρμηνεία) χάριν ἠθικῆς προαγωγῆς.

Ἡ ἐρμηνευτικὴ τακτικὴ τοῦ Χρυσοστόμου προβλημάτισε τοὺς ἐρευνητὲς στὴν περίπτωσι ἐρμηνείας τῶν *Παραβολῶν* τοῦ Κυρίου, ὅπως καὶ στὴν κατανόησι τῶν ἀνθρωπομορφισμῶν τῆς Γραφῆς. Γενικὰ ἐκτιμᾶται ὅτι ἐρμηνεύει ἀλληγορικὰ τίς *Παραβολὲς* καὶ τοὺς ἀνθρωπομορφισμοὺς, ἀλλ' αὐτὸ ἀποτελεῖ παρανόησι, γιὰ τοὺς ἐξῆς κυρίως λόγους:

α. Χαρακτηρίζει ὁ ἴδιος «ἀναγωγὴ» τὴν ἐρμηνεία ἐκείνη, ποῦ, ἐκκινώντας ἀπὸ παραδείγματα καὶ ἀνθρώπινα σχήματα, βρῖσκει ἀφορμὴ ἀπλῶς νὰ διδάξει κάτι γιὰ τὸν Θεὸ καὶ τὴν σχέση του μὲ τὸν ἄνθρωπο.

β. Ἡ ὑπέρβασι τῆς «ἱστορίας» καὶ τῶν ἐγκοσμίων βιβλικῶν σχημάτων γίνεται μὲ βάση τὴν ἴδια τὴ Γραφή. Στὴν ἐρμηνεία μιᾶς *Παραβολῆς* ἀκολουθεῖ ὁ Χρυσόστομος τὴν κατανόησίν της ποῦ ἐμπεριέχει ἢ προϋποθέτει ἢ ἴδια ἢ Γραφή. Ἄρα δὲν ἀνασημασιοδοτεῖ ὁ ἴδιος τὸ κείμενο, ὥστε νὰ νομιμοποιούμεθα νὰ μιλάμε γιὰ ἐφαρμογὴ ἀλληγορικῆς ἐρμηνείας τῆς *Παραβολῆς* ἀπὸ τὸν Χρυσόστομο. Καὶ

ὅταν ἀκόμη, ἐκκινώντας ἀπὸ τὰ δεδομένα τῆς *Παραβολῆς*, δηλώνει κάτι περισσότερο ἀπὸ τὸν «σκοπὸ» τῆς ἴδιας τῆς *Παραβολῆς*, αὐτὸ γίνεται μὲ φειδῶ καὶ μόνο γιὰ ἠθοπλαστικούς λόγους, ὄχι γιὰ νὰ ἀνασημασιοδοτήσει θεολογικὰ τὸ βιβλικὸ κείμενο. Ἀλληγορικὴ ἐρμηνεία εἶναι ἡ ἀναζήτηση ἀνώτερης ἔννοιας σὲ ἀντικατάσταση ἐκείνης τῆς ἔννοιας ποὺ ἐμπεριέχει ἡ Γραφή. Ἀναγωγικὴ ἡ ἐρμηνεία εἶναι ἡ κατανόηση γενικὰ τοῦ σκοποῦ καὶ τῶν προϋποθέσεων μιᾶς *παραβολῆς* ἢ μιᾶς φράσεως τῆς Γραφῆς.

γ. Οἱ *Παραβολῆς* κατανοοῦνται ὡς παράδειγμα, τὸ ὁποῖο χρησιμοποίησε ὁ Κύριος, δίνοντας ὁ ἴδιος καὶ τὸν «σκοπὸ» τους, ποὺ μόνος πρέπει νὰ ἐνδιαφέρει τὸν πιστὸ καὶ ὄχι ἡ «κατὰ λέξιν» διήγηση. Σκοπὸς τῆς *Παραβολῆς* εἶναι νὰ κάνει «προθυμότερους» καὶ καλύτερους τοὺς ἀνθρώπους, νὰ διεγείρει τὴν διάνοιά τους καὶ νὰ παρουσιάσει «ἐμφαντικότερη» τὴν οἰκοδομητικὴ διδασκαλία τοῦ ὁ Κυρίου.

«... παραβολὴ τὸ λεγόμενον ἦν διόπερ οὐδὲ χρῆ πάντα τὰ ἐν ταῖς παραβολαῖς κατὰ λέξιν περιεργάζεσθαι, ἀλλὰ τὸν σκοπὸν μαθόντας, δι' ὃν συνετέθη, τοῦτον δρέπεσθαι καὶ μηδὲν πολυπραγμονεῖν περαιτέρω. Τίνος οὖν ἔνεκεν οὕτω συνετέθη αὕτη ἡ παραβολὴ καὶ κατασκευάσαι βούλεται; Προθυμότερους ποιῆσαι τοὺς ἐν ἐσχάτῳ γῆρα μεταβαλλομένους καὶ γινομένους βελτίονας...» (Εἰς *Μαθ.*, «Ὁμιλ. ΞΔ'» 4: *PG* 58, 613).

«... διανίστησι τὴν διάνοιαν τῶν ἀκούοντων πρώτον διὰ τῆς παραβολῆς... Οὐ διὰ τοῦτο δὲ μόνον ἐν παραβολαῖς φθέγγεται, ἀλλ' ἵνα καὶ ἐμφαντικώτερον τὸν λόγον ποιῆσῃ καὶ πλείονα τὴν μνήμην ἐνθῆ καὶ ὑπ' ὄψιν ἀγάγῃ τὰ πράγματα» (Εἰς *Μαθ.*, «Ὁμιλ. ΜΔ'» 2: *PG* 57, 467).

δ. Οἱ ἀνθρωπομορφισμοὶ ἐπίσης τῆς *Π* καὶ *ΚΔ* ἔχουν ἔστω ἐμμεση ἐξήγηση τοῦ λόγου τους στὴν ἴδια τὴν Γραφή. Μὲ τὴν βοήθεια τῆς ἀκολουθίας, τὴν διευρυμένη δηλαδὴ καὶ ἐμπλουτισμένη ἱστοριογραφματικὴ μέθοδο, κατανοεῖ κανεὶς εὐκόλα διατυπώσεις, ὅπως π.χ. «σκικρῆσατε τὰ ὄρη» καὶ «ἀλαλάξατε τῷ Θεῷ», ὡς ἔκρραση ὑπερβολικῆς χαρᾶς καὶ τίποτε περισσότερο.

«Ὁ δὲ Ψαλμὸς (= ΜΣΤ') ἀμφοτέρω διακελεύεται, καὶ ἡροτεῖν' καὶ ἀλαλάζειν. Τίποτ' οὖν ἐστὶ τὸ εἰρημένον; Οὐδὲν ἕτερον, ἀλλ' ἡδονὴν ἐνδείκνυται καὶ νίκης σύμβολον... Ὁ δὲ Ἡσαΐας καὶ δένδρα τοῦτο ποιοῦντα εἰσάγει (55, 12). Αὐτὸς δὲ οὗτος πάλιν καὶ ὄρη σικρῶντα καὶ βουνοὺς, οὐχ ἵνα τοῦτο

νοήσωμεν, ὅτι τὰ ὄρη σκιρτᾶ καὶ βουνοί ... ἀλλ' ἵνα τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἡδονῆς μάθωμεν. Οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων ἐστὶν ἰδεῖν. Καὶ διὰ τί μὴ εἶπε 'χάριτε καὶ σκιρτήσατε', ἀλλὰ 'κροτήσατε' καὶ 'ἀλαλάξατε'; Τὴν μεθ' ὑπερβολῆς ἡμῖν ἡδονὴν ἐνδεικνύμενος... Δικαίως δ' ἂν τις τὸν Ψαλμὸν κατ' ἀναγωγὴν μᾶλλον ἐκλάβοι, τῆς ἱστορίας ἀνώτερος γενόμενος. Εἰ γὰρ καὶ τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ προοίμιον ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν ἔχει, ἀλλ' ὅμως ἐπὶ τὰ νοητὰ χειραγωγεῖ τὸν ἀκροατὴν. Ὅπερ γὰρ καὶ ἔμπροσθεν εἶπον, τοῦτο καὶ νῦν ἐρῶ· τὰ μὲν ὡς εἰρηταὶ ἐκκληπτέον, τὰ δὲ ἀπεναντίας τοῖς κειμένοις» (Εἰς Ψαλμ. ΜΣΤ' 1: PG 55, 208-209).

ε. Τοὺς ἀνθρωπομορφισμοὺς τοῦ Παύλου κατανοεῖ ὁ Χρυσόστομος μὲ τὴν βοήθεια τοῦ ἴδιου τοῦ Παύλου ποῦ σὲ σχετικὰ κείμενά του προσφέρει σαφὴ ἐρμηνεία. Ἐπισημαίνει μάλιστα ὁ Χρυσόστομος ὅτι ὁ Παῦλος χρησιμοποιοῖ ἄλλη γλῶσσα γιὰ τὴν θεότητα καθεαυτὴν καὶ ἄλλη γιὰ τὴν θεία οἰκονομία, γιὰ τὴν δράση δηλαδὴ τοῦ Θεοῦ πρὸς σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου.

«Καὶ γὰρ ἀναγκαῖον ἡμῖν πρῶτον καὶ σκοπὸν εἰπεῖν Παύλου καὶ τὴν γνώμην, ἣν πανταχοῦ εὗροι τις ἂν διαλάμπουσαν, καὶ τότε τὴν λύσιν ἐπαγαγεῖν. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο πρὸς τὴν λύσιν ἡμῖν συντελεῖ. Τίς οὖν ἡ Παύλου γνώμη καὶ τί τὸ ἔθος; Ἄλλως ὅταν περὶ τῆς θεότητος μόνης διαλέγηται φθέγγεται, καὶ ἐτέρως ὅταν εἰς τὸν τῆς οἰκονομίας ἐμπέση λόγον...» (Εἰς Α' Κορ., «Ὁμιλ. ΛΘ'» 4: PG 61, 338).

Ἡ δομὴ τῶν ἐρμηνευτικῶν Ὁμιλιῶν.

Ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος ἐρμήνευε τίς Γραφές, ἀπὸ τὸ 378/380 μᾶλλον μέχρι τὸ ἔτος τῆς ἐξορίας του (404), σὲ συνθήκες τίς ὁποῖες γνωρίζουμε λίγο. Κυρίως ἀγνοοῦμε τίς συνθήκες τοῦ ἐρμηνευτικοῦ του ἔργου ποῦ συντελέστηκε πέρα ἀπὸ τὸ πλαίσιο τῆς Λειτουργίας τῶν Κυριακῶν καὶ τῆς μνήμης Ἀγίων.

Ἡ ἐρμηνεία, φυσικά, τῆς Γραφῆς ἄλλοτε στὸ πλαίσιο τῆς Λειτουργίας καὶ ἄλλοτε στὸ πλαίσιο εἰδικῶν συνάξεων τῶν πιστῶν, ποῦ θὰ παρακολουθοῦσαν μόνο ἐρμηνεία, προϋποθέτει κι ἐπιβάλλει μικρὴ ἢ μεγάλη διαφοροποίηση στὴν δομὴ τοῦ λόγου τοῦ ἐρμηνευτῆ. Στὴν δεύτερη περίπτωση ὁ ἐρμηνευτὴς εἶχε τὴν ἄνεση ν' ἀσχοληθεῖ εὐρύτερα μὲ εἰσαγωγικά θέματα, νὰ γίνεи σχολαστικότερος κατὰ τὴν ἐξήγηση ὀρισμένων προβλημάτων καὶ ἀκόμη νὰ ὀργανώσει ἐπαγωγικότερα τὴν διδασκαλία του, ἐφόσον μάλιστα οἱ ἀκροατές του διέθεταν μικρὴ

σχετική κατάρτιση, δὲν εἶχαν ὅλοι ιδιόκτητη Γραφή καὶ ὅσοι τὴν εἶχαν διάβαζαν λίγο. Ὅψεις τῆς τακτικῆς τοῦ αὐτῆς δίνει ἐνίοτε ὁ ἴδιος ὁ Χρυσόστομος (π.χ. εἰς «Ὅτι χρήσιμος ἡ τῶν Γραφῶν ἀνάγνωσις ...» 2: PG 51, 90· *Εἰς Κολοσσ.*, «Ὁμιλ. Θ'» 1: PG 62, 361).

Ὁλόκληρο τὸ ἐρμηνευτικό του ἔργο παρουσιάστηκε μὲ τὴν μορφή Ὁμιλίας, ἡ ὁποία κυριαρχεῖται ἀπὸ τὴν διάθεση νὰ οἰκοδομήσει τοὺς πιστοὺς μὲ τὴν ὅσο γίνεται βαθύτερη καὶ λεπτομερέστερη ἀνάλυση τοῦ περιεχομένου τῆς Γραφῆς. Ἡ ἀνάλυση ὅμως αὐτὴ ἀπαιτεῖ μεθοδικότητα καὶ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα προσιδιάζουν στὸ ἐπιστημονικὸ ὑπόμνημα, ποὺ ὄντως ἐνυπάρχει στὶς Ὁμιλίαις τοῦ Χρυσόστομου ἀλλὰ ὄχι πάντα καὶ μὲ τρόπο μὴ συστηματικό. Ἄλλο ἐξαιρετικὰ σημαντικὸ στοιχεῖο, ποὺ ἀνάλογα καθορίζει καὶ τὴν δομὴ τῆς ἐρμηνευτικῆς Ὁμιλίας, ἀποτελοῦν οἱ καθαυτὸ θεολογικὲς ἀναλύσεις. Αὐτὲς ἄλλοτε εἶναι θετικὲς, πρὸς ἀναζήτηση τοῦ πνεύματος τοῦ βιβλικοῦ χωρίου ἢ τῆς λέξεώς του, καὶ ἄλλοτε ἀρνητικὲς, πρὸς ἀντίκρουση κακοδοξιῶν. Ἀκόμη προβαίνει σὲ ἀνάπτυξη θεολογικῶν θεμάτων, ποὺ ἀπασχολοῦν τὸ ἀκροατήριό του, ἔστω καὶ ἂν τὸ βιβλικὸ κείμενο ποὺ ἐρμηνεύει δὲν προσφέρεται ἄμεσα γιὰ τέτοιου εἶδους θεολογία· ἀπλῶς παίρνει ἀφορμὴ ἀπὸ τὸ κείμενο ἢ καὶ ἀπὸ κάτι ἄλλο.

Τὸ ἴδιο ἄλλωστε συμβαίνει, κατὰ κανόνα, μὲ τὸ αὐστηρῶς οἰκοδομητικὸ μέρος τῆς Ὁμιλίας. Τμῆμα δηλαδὴ αὐτῆς, ἡ ἔκταση τοῦ ὁποίου ποικίλλει — ἀπὸ τὸ 1/3 μέχρι τὰ 2/3 τοῦ ὅλου — ἀφιερώνεται σὲ πρακτικὸς κηρυγματικὸς σκοποὺς μὲ ἠθικολογικὲς ἀναλύσεις, ποὺ δὲν συνδέονται ἀπαραίτητα πρὸς τὸ ἐρμηνευόμενον βιβλικὸ κείμενο, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἄρχισε τὴν Ὁμιλία.

Γενικὰ ὁ Χρυσόστομος, ἐρμηνεύοντας ἓνα βιβλικὸ κείμενο, ἀναλύει τὴν μορφή, τὰ περιστατικὰ καὶ τὸ περιεχόμενο τοῦ κειμένου, κατηχεῖ, θεολογεῖ, οἰκοδομεῖ, συμβουλεύει, ἀπολογεῖται, καταπολεμεῖ καὶ διηγεῖται τὰ θαυμάσια τοῦ Θεοῦ κυρίως μὲ τὴν παρουσίαση τοῦ ἔργου τῆς θείας οἰκονομίας.

Οἱ Ὁμιλίαις στὰ διάφορα βιβλικὰ κείμενα εἶναι ἄλλες βραχύτερες καὶ ἄλλες μακρότερες. Οἱ Ὁμιλίαις π.χ. στὸ *Κατὰ Ματθαῖον* διαρκοῦσαν περίπου 40':45', ἐνῶ αὐτὲς στὸ *Κατὰ Ἰωάννην* περίπου 15'.

Ἐὰν ζητήσουμε σταθερὴ καὶ ἀκριβῶς ἐπαναλαμβανόμενη δομὴ στὶς ἐρμηνευτικὲς Ὁμιλίαις, δὲν θὰ ἰκανοποιηθῶμε ἀπόλυτα. Διαπιστώνουμε, παραταῦτα, ὅτι συνήθως θέτει ὡς κεφαλίδα τῆς Ὁμιλίας χωρίο δύο ἢ τριῶν στίχων, τοὺς ὁποῖους ἀρχικὰ ἐξετάζει ὡς σύνολο καὶ ἔπειτα προχωρεῖ στοὺς ἐπιμέρους στίχους καὶ τὶς φράσεις τους. Ἔτσι, ἀναλύει τὸ α' μέρος τοῦ χωρίου καὶ ἔπειτα προχωρεῖ στὸ β' ἢ στὸ γ' μέρος του. Ἔχουμε δηλαδὴ μία σταδιακὴ ἀνελικτικὴ ἐρμηνεία

πού όμως δεν έχει σταθερό ρυθμό, διότι μπορεί να παρεμβάλλει και άλλων βιβλικών χωρίων την εξέταση ή να επανέλθει στο α' π.χ. μέρος του ίδιου χωρίου.

Δειγματικά σημειώνουμε την τακτική που ακολουθεί στην έρμηνεία του Α' Κορινθ. 12, 1: Έξετάζει τα περιστατικά και τις συνθήκες που ανάγκασαν τον Παύλο να γράψει. Επιμένει ότι αίτια της ακαταληψίας του χωρίου είναι ή άγνοια των περιστατικών αυτών. Παρουσιάζει κριτικά τις ξριδες και τις δυσκολίες των πιστών - παραληπτών του Παύλου. Αναφέρεται αντιρροητικά στην συμπεριφορά των εθνικών κι επιχειρεί να δείξει την διαφορά προφητείας και μαντείας. Μετά από αυτά προχωρεί στην καθαυτό εξήγηση του χωρίου, ανά ήμισιχίο ή λέξη. Κι ενώ έχει προχωρήσει, επανέρχεται να εξετάσει και άλλη πλευρά προγενέστερου ήμισιχίου ή λέξεως. Επίσης επανέρχεται σε εισαγωγικό θέμα και αναλύει την διάθεση παραληπτών του Παύλου, ενώ, με την ευκαιρία, αναλύει την πνευματική κατάσταση των αντιοχειανών άκροατών. Φυσικά υπάρχει και τó οίκοδομητικό μέρος («Όμιλία ΚΘ'»: PG 61, 239-249).

Έπέβαλε στην Έκκλησία την έρμηνευτική του.

Η έρμηνευτική του ιερού Χρυσόστομου, όπως με την βοήθεια των κειμένων του είδαμε, αποτελεί βέβαια υπέρβαση της αντιοχειανής σχολής, άλλ' αποτελεί κορύφωση κι έπεξεργασία σχετικών στοιχείων τά όποια έχουμε στον Μ. Άθανάσιο και πολύ περισσότερο στους Καππαδόκες. Η πολυσημαντη θεολογία του «*αποθέτου κάλλους*» της Γραφής του Γρηγορίου Θεολόγου (βλ. *Πατρολογία*, Β', σσ. 502-503), ό όποιος την έπισήμανε, αλλά δεν την ανέλυσε πολύ, έγινε με τον Χρυσόστομο έπιβλητική έρμηνευτική τακτική άναζητήσεως με τον φωτισμό του άγιου Πνεύματος κεκρυμμένου θεολογικού βάθους σημαντικών χωρίων ιδιαίτερα της ΚΔ, που άφορούν στην άγια Τριάδα και την θεία γενικά οικονομία. Η τακτική αυτή έδωσε ύψηλό θεολογικό χαρακτήρα στην αντιοχειανή ιστοριογραμματική έρμηνεία, που είχε κυρίως ήθικολογικά ένδιαφέροντα. Παράλληλα ό Χρυσόστομος διηύρυνε πολύ την κρατούσα ιστοριογραμματική μέθοδο και με τον όρο *άκολουθία περιλαμβάνει* τά στοιχεία της σύγχρονης έπιστημονικής εισαγωγής (σ' ένα βιβλικό κείμενο) και πολλά της έρμηνευτικής των νεώτερων χρόνων. Έτσι π.χ. έπισημαίνει δομές, επιχειρεί την άποδόμησή τους (*destructuralismus*) και διαπιστώνει ότι ή βιβλική λέξη είναι «*σημαντικόν*» και «*δηλωτικόν*» της άλήθειας, την όποία δεν έξαντλεί και με την όποία δεν ταυτίζεται.

Η όλη αυτή τακτική αναπτύχθηκε και οργανώθηκε σε τόσο στέρεες βάσεις, παράγωγες του φρονήματος της Έκκλησίας και όμολογες

πρὸς αὐτό, ὥστε οἱ ἐπιγενόμενοι ἐρμηνευτὲς τῆς Ἐκκλησίας ἀκολούθησαν τὸν Χρυσόστομο ὡς πρότυπο καὶ κανόνα ἰσχύος ἀπόλυτης. Ἡ θεολογικὴ του δηλαδὴ ἐρμηνευτικὴ, ἐφαρμοσμένη στὴν μέγιστη δυνατὴ ἔκταση στὰ ἀποφασιστικότερα βιβλία τῆς Γραφῆς, ἔγινε ἡ ἐρμηνευτικὴ τῆς Ἐκκλησίας.

Προϋπόθεση ἀπαραίτητη, γιὰ τὴν κατανόηση τῆς κορυφαίας ἐρμηνευτικῆς ἀρχῆς τοῦ Χρυσοστόμου περὶ κρυπτομένου βάθους βιβλικῶν χωρίων καὶ περὶ τῆς ἀνάγκης φωτισμοῦ τοῦ ἐρμηνευτῆ ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, εἶναι τὸ γεγονός ὅτι τὸ γράμμα τῆς Γραφῆς εἶναι μόνο «σημαντικόν» καὶ «δηλωτικόν» τῆς ἀλήθειας καὶ ἄρα ἡ ἀλήθεια τῆς Γραφῆς, ἡ δηλούμενη μὲ τὸ γράμμα, εἶναι ἀνεξάντλητη. «Ὁ νοῦς», τὸ βάθος, τῆς Γραφῆς, οὐδέποτε θὰ κατανοηθεῖ πλήρως, ἐφόσον ἡ δηλούμενη ἀλήθεια εἶναι ἄπειρη καὶ ὁ ἐρμηνευτὴς - θεολόγος πεπερασμένων δυνατοτήτων.

«Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν ἐξαντληθῆναί ποτε τὸν νοῦν τῶν Γραφῶν· πηγὴ τίς ἐστιν οὐκ ἔχουσα πέρας» (Εἰς Πράξ., «Ὁμιλ. ΙΘ'» 5: PG 60, 156).